

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta Pedagogická

Bakalářská práce

Proces zrození a zániku v přírodě

Jarmila Burianová

Studijní obor:

Vizuální kultura se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PhDr. Martina Komzáková

Plzeň 2017

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a informačních zdrojů, na základě konzultací s vedoucí bakalářské práce.

V Plzni dne: 16. 6. 2017

Podpis:

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí své bakalářské práce, PhDr. Martině Komzákové, za lidský přístup, profesionální rady a neustálou podporu. Děkuji své rodině za psychickou podporu a trpělivost, kterou se mnou měli v době mého studia. Poděkovat bych také chtěla účastníkům projektu za bezprostřednost, bez které by tato práce nebyla opravdová.

Anotace

Moje bakalářská práce Proces zrození a zániku v přírodě je inspirována autorčinou láskou k přírodě a vzpomínkami na stavění bunkrů, okouzlením architekturou respektující krajinu. V teoretické části se snažím shrnout své poznatky o vzniku a dalším vývoji land artu, konceptuálního umění, přiblížit hlavní linie artefiletického přístupu k výtvarné tvorbě a ukázat, že tato témata, spolu se zážitkovou pedagogikou dokážou být společně hlavní osou zážitkového programu. Teoretická část vznikala na podporu hlavní myšlenky programu, podnítit v dětech zájem o tvorbu v přírodě, podpořit v nich touhu o environmentální myšlení a chování a v neposlední řadě je informovat o umělecké tvorbě land artu a umění v duchu konceptu. V praktické části popisuji své hledání námětu, ten byl nakonec nalezen v tvorbě, která by demonstrovala vznik života, plynutí času a jeho zánik. Dále zde popisuji přípravu, průběh i zhodnocení cílů programu s důrazem na reflektivní rozhovor vedený bezprostředně po aktivitě a také po době pěti týdnů s využitím fotografií.

Klíčové pojmy: land art, konceptuální umění, koncept, zážitková pedagogika, projekt, artefiletika, výrazová hra, fikční svět, prop, zážitek, reflektivní dialog.

Abstract

My bachelor work Process of birth and extinction in the nature is inspired by the author's love to the nature and memories of building bunkers, enchantment with architecture respecting the nature. In the theoretical part I try to summarize my findings about the origin and development of land art, conceptual art, to describe main lines of artefiletic approach to the fine art creation and to show that these topics together with experience pedagogy can be the main axis of the experience programme. The theoretical part was created to support the main idea of provoke children's interest in nature, support the desire for environmental thinking and behaviour in them and last but not least to inform them about the art creation land art and art in spirit of concept. In the practical part I describe my searching of topic which was even found in the work that demonstrated the origin of life, time flowing and its extinction. I describe here also the preparation, realization and assessment of the tasks of the project with the focus on reflective dialogue led immediately after the activity and then after five weeks with the use of photographs.

Key words: land art, conceptual art, concept, experience pedagogy, project, artefiletic, expressional game, fictive world, experience, reflective dialogue

OBSAH

1. ÚVOD	3
2. TEORETICKÁ ČÁST	
2.1. Osobní hledání	4
2.2. Po cestách land artu	4
2.2.1. Umělci světového land artu	6
2.2.2. Land art v Čechách	7
2.2.3. Průvodci programu	10
2.3. Nevšední experiment	11
2.4. Cesta k porozumění umění	12
2.4.1. Výrazová hra	13
2.4.2. Fikční svět	14
2.4.3. Prop	15
2.4.4. Jedinečnost	15
2.4.5. Cíle	17
2.4.6. Kruh bezpečí	17
2.5. Cesta k zážitku	18
2.5.1. Zážitková pedagogika a její vznik	19
2.5.2. Zážitková pedagogika v Čechách	19
2.6. Prolnutí	20
2.7. Navrhování a realizace artefiletického projektu ve volnočasové pedagogice	22
2.7.1. Cíle	22
2.7.2. Programové aktivity	23
2.7.3. Motivace	25
3. PRAKTICKÁ ČÁST	
3.1. Program	26
3.1.1. Cílová skupina	26
3.1.2. Příprava programu, idea	26
3.2. Realizace programu	29
3.2.1. Cesta	29
3.2.1.1. Koncept art	29
3.2.1.2. Konkrétní cíle v jednotlivých expresivních úrovních	29
3.2.1.3. Popis realizace aktivity Cesta	30
3.2.1.4. Hodnocení aktivity Cesta	30
3.2.2. Sdílení	31
3.2.2.1. Koncept art	31
3.2.2.2. Konkrétní cíle v jednotlivých expresivních úrovních	31
3.2.2.3. Popis realizace aktivity Sdílení	31
3.2.2.4. Hodnocení aktivity Sdílení	32
3.2.3. Objekt	33
3.2.3.1. Koncept art	33
3.2.3.2. Konkrétní cíle v jednotlivých expresivních úrovních	33
3.2.3.3. Popis realizace aktivity Objekt	33

3.2.3.4. Hodnocení aktivity Objekt	37
3.2.4. Reflektivní dialog I.	37
3.2.4.1. Koncept art	38
3.2.4.2. Konkrétní cíle v jednotlivých expresivních úrovních	38
3.2.4.3. Popis realizace aktivity Reflektivní dialog I.	38
3.2.4.4. Hodnocení aktivity Reflektivní dialog I.	40
3.2.5. Focení	41
3.2.5.1. Koncept art	41
3.2.5.2. Konkrétní cíle v jednotlivých expresivních úrovních	41
3.2.5.3. Popis realizace aktivity Focení	41
3.2.5.4. Hodnocení aktivity Focení	41
3.2.6. Reflektivní dialog II.	42
3.2.6.1. Koncept art	42
3.2.6.2. Konkrétní cíle v jednotlivých expresivních úrovních	42
3.2.6.3. Popis realizace aktivity Reflektivní dialog II.	42
3.2.6.4. Hodnocení aktivity Reflektivní dialog II.	46
4. VYHODNOCENÍ CELÉHO PROJEKTU	
4.1. Hodnocení celého programu, shrnutí důležitých momentů	46
4.2. Sebereflexe	51
5. ZÁVĚR	53
6. RESUMÉ	54
7. POUŽITÁ LITERATURA	55
Publikace	55
Kvalifikační práce	55
Internetové zdroje	56
8. POUŽITÉ FOTOGRAFIE	56
9. PŘÍLOHOVÁ ČÁST	I

1. ÚVOD

Spousta učitelů, rodičů, prostě dospělých, lže, vymýšlejí si o svých dětech a žácích nepravdivá tvrzení, že nechtějí chodit ven, že tráví mnoho času s mobilem a u počítače. Na druhou stranu dítě nepustí samotné do lesa nebo ven za město, rodiče jsou dlouho v práci, učitelé se vymlouvají na různá organizační omezení, vyjmenují vám veškeré strachy spojené s pobytem v lese od klíšťat, bezpečnosti, zodpovědnosti a nařízení ředitele, nebo dokonce nekázně žáků.

Já se na druhou stranu setkávám s tím, že když dám dítěti z prvního, ale i z druhého stupně nůž, pilku nebo štípací kleště na opracování dřeva nebo jeho sběr, pochybovačně se na mě dívají a nevěří mi, že jim svěřím takovou zodpovědnost. Když zjistí, že to není vtip, rozzáří se nadšením a pracují zodpovědně a uvážene. Když jsem zjistila, jak dětem chybí tento přístup a práce s nástroji, už jsem věděla, že tudy vede moje cesta. Respektujícím přístupem komunikuji s žáky i členy klubu a vodím je do „zakázaného“ lesa a přírody, mobily vytahují až na focení a na počítač si ani nevzpomenou.

Volba tématu bakalářské práce byla pro mě jednoznačná, je to land art, který mi byl hlavní inspirací a potom konkrétní umělci, o kterých se zmiňuji jako o inspiračním zdroji. Při přípravě programu vyplynulo, že využiji myšlenky konceptuálního umění. Protože už se několik let zabývám principy respektující výchovy, vyšla artefiletika jako správná volba přístupu k plánovanému programu a zážitková pedagogika jako zastřešující model plánované aktivity. Konkrétní úkoly už jsem vybírala s myšlenkou, že život a jeho plynutí je hlavním principem existence a zánik jeho nedílnou součástí. Tuto základní existencionální myšlenku jsem propojila s uměním být sám se sebou, s tíhou, kterou si spousta lidí nese, když má být sama se svými myšlenkami a konečně hrou, která dává našemu životu smysl a je cestou do fikčního světa fantazie a představ.

Teoretická část podpírá mou cestu poznání, sbírání informací a pochopení o land artu, konceptu, zážitkové pedagogice a artefiletice, v praktické části chci předložit dalšímu zájemci možnou cestu za úžasným lesním dobrodružstvím. V ní také dokazuji, že cesta za dobrodružstvím nesmí být chaotická a nepřehledná, ale je zapotřebí vše naplánovat, vytyčit si cíle, najít účastníky k realizaci, motivovat je a konečně procházet v průběhu fázemi kontroly a nakonec práci zhodnotit.

Nezbytnou součástí projektu byl i fotoaparát značky Canon, na který jsem zaznamenala průběh sdílení, stavby objektu i další časosběrné fotografie z dvou návštěv místa konání programu v období pěti týdnů. Fotografie jsem umístila přímo do textu bakalářské práce, protože text i fotografie jsou vypovídající právě ve svém spojení. Součástí práce jsou informační zdroje a citace z knih, ze kterých jsem čerpala.

„Sejdi někdy z vyšlapané cesty a ponoř se do lesa. Určitě najdeš něco, co jsi nikdy předtím neviděl“

- Alexandr Graham Bell -

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Osobní hledání

Můj výtvarný program byl inspirován, nejen mým vztahem k přírodě, ale také land artem a artefiletikou. Klíčové pro mé objevení land artu bylo hledání inspirace na přípravy do školy. Jelikož v přírodě pobývám často, začala jsem si vyhledávat informace o umělcích věnujících se tomuto druhu umění. Na základě těchto zjištění jsem připravila několik hodin výtvarné výchovy mimo školu. Studium na vysoké škole se můj zájem o tento druh umění ještě prohloubil a já mu propadla. Při svých akcích jsem zjistila, že jsou takto koncipované hodiny kladně vnímány i žáky. Dnes už je land art součástí příprav výtvarné výchovy na základní škole, kde působím. S artefiletikou je to jinak, objevila jsem ji teprve při mém studiu vizuální kultury. Díky úžasným přednáškám a seminářům na katedře vizuální kultury jsem objevila kouzlo této formy výtvarné výchovy. Spolu s respektujícím pedagogickým přístupem je reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výtvarné výchovy pevně zakotveno v mých vzdělávacích a výchovných konceptech.

2.2. Po cestách land artu

V polovině 60. let 20. století vznikl v USA umělecký směr land art – earth art. Pro land art je specifická tvorba v krajině s využitím přírodních materiálů nebo s využitím přírodních úkazů a specifik.

Klíčový umělec pro land art je Američan Robert Smithson, který inicioval v roce 1968 v New Yorku výstavu Earthworks, kde byla představena díla klíčových umělců land artu. Období bylo přímo předurčeno pro vznik svobodného umění, které nachází uspokojení v nekonečném prostoru krajiny. Doba byla plná společenských rozporů a pochybování o korektním politickém vedení, o pádu lidských hodnot ve válce ve Vietnamu, ale také o existenciálních nejistotách. To všechno zapříčinilo přehodnocení přístupů k výtvarnému umění. Zároveň se 60. léta jevila jako období tvůrčího a intelektuálního růstu lidstva.

Land art ovlivnilo akční umění, které využívalo různé umělecké i mimoumělecké prostředky zasahující přímo při happeningu všechny lidské smysly, ale také minimalistické sochařství a konečně konceptuální umění. Prostředkem tohoto umění byly myšlenky či koncept, ta byla zapojena do tvorby uměleckého díla. Do jisté míry bylo narušeno povědomí o tom, co je tradičně umění a co ne. 60. léta jsou akční a svobodomyšlná, umělec touží ve své tvorbě

zachytit realitu v nových souvislostech, zajímá se o smysl života a bytí člověka. Odpovědi někteří z nich hledají v přírodě, zde zůstávají sami se sebou a s přírodními živly a s monumentalitou volného prostoru. Jejich setkání bývají intimní, jsou revoltou proti institucím, civilizaci a únikem před konvencemi a davem. Samotná tvorba je spojena materiálem, akcí s konkrétní částí krajiny, kterou povyšují na dílo. Jediným svědkem vzniku díla je často video nebo fotografie a tak se naskytá otázka pojetí reálnosti uměleckých děl. Do hry často vstupují ekologické podtexty děl, které souvisí s potřebami lidí a růstem průmyslové civilizace na planetě Zemi.

Tato svoboda a intimnost land artu vyhovuje mé introvertní povaze a povaze jít proti proudu. Stěny třídy, kde při výtvarné výchově pracuje třeba i třicet dětí, jsou těsné a tak je pro mě přirozené, že využívám blízkost lesa i rybníka u naší školy k tvorbě při výtvarné výchově.

V umění land artu můžeme vysledovat dvě základní formy. Jde především o formu statickou skulpturální a konceptuální, pracující především s procesy času a proměny místa; místem bývá divočina, zemědělská krajina, poušť i město. Umělci zasahují buď přímo formou zářezů nebo modifikací krajinných struktur nebo citlivěji přemísťováním materiálů či změnou kontextů těchto přírodních materiálů. Existuje mnoho různých možností, jak umělec může uchopit umění land artu, od transformace přírodnin, konfrontace organických a anorganických materiálů až po modifikace krajinných struktur s využitím procesů tvarování vodou, větrem a světlem, ale i po prostor pozorování a kompletace tohoto pozorování bez zásahu umělce. Pokud chceme mluvit o land artu, musíme si uvědomit, že univerzálními fenomény tohoto umění je vždy místo a čas. S tím je spojena destrukce, tvrdá realita, nekompromisní působení přírodních živlů, které člověku připomínají pomíjivost vlastní existence. Zamyšlením nad smyslem vlastní existence se umělec snaží o nalezení podstaty bytí a integraci s životním prostředím a prostorem. Umělci land artu je blízká akce, instalace, třeba i vlastního těla a gesto.

Zachycení času a pomíjivosti, ze kterého vyplývá zamyšlení nad vlastní existencí a blízké spojení s přírodou, bylo hlavním inspiračním zdrojem pro téma mé bakalářské práce. Protože jsem se rozhodla pracovat na tématu s dětmi, vystupuje do popředí především spojení člověka s místem v jediném okamžiku, zachycení jedinečnosti zážitku při pobytu v přírodě a najít v sobě pokoru k zemi i dalším živlům. Více se zabývat v této cílové skupině integrací člověka s přírodním prostorem. Otázky existence snad zůstanou v podvědomí dětí, které budou se mnou pracovat i na dalších programech v duchu land artu.

25. 3. 2017

Z reflexe z průběhu individuální části aktivity Sdílení:

Místo jsem si vybrala, protože bylo nejčistší, byla tam sice nějaká pohozená lahev a papír, ale žádné pichlavé jehličí.

... protože tam byla heboučková tráva.

... protože to bylo blízko Andrei.

... byl tam strom, co vypadal jako křeslo, ale nakonec jsem se jen opřela a stála.

... byl to rozlehlý prostor s pařezy, na jeden jsem si chtěla sednout, nechtěla jsem si sednout na zem.

... místo vypadalo jako doupe, úplně mě lákalo si lehnout.

... bála jsem se a tak jsem si vybrala místo, kde už někdo je.

... bylo to daleko ode všech, chtěl jsem být sám.

2.2.1. Umělci světového land artu

Američan Richard Serra měl opravdu vzácný dar vložit do svých plastik a soch krajinu a městský prostor. Hmotu svých plastik dokázal rozptýlit do všech směrů prostoru. „*Mé časné rozhodnutí vytvářet lokálně specifická díla z oceli mě vyvedlo z tradičního ateliéru. Ateliér byl nahrazen průmyslem a městem. Spoléhám na obor průmyslu, abych stavěl svá díla, na konstrukční inženýry pro pozemní i hlubinné stavby, na zeměměřiče, dělníky přepravce, na lešení, na stavební dělníky a tak dále ... ocelárny, loděnice a továrny se staly mými ateliéry rozšířenými na ulici.*“¹Richard Serra.

Koncem šedesátých let odchází řada amerických umělců z galerijních prostor do hor a pouští v Nevadě, Utahu, Arizoně a Novém Mexiku. Umění expanduje do krajiny a počasí, eroze a horizont se stává materiálem, počítajícím se do reálií umělecké tvorby. Umění protestuje proti odcizení člověka přírodě, touží po ekologické revoluci, vrací místům v krajině rituální a mýtický charakter.

Plastika není izolovaná, ale stává se součástí nějakého místa, tedy místem samotným, tzv. *site sculpture*. Tak na nás působí „*Spirála Jetty*“ (rok 1970) Roberta Smithsona (viz. Přílohová část, strana II).

¹ RUHRBERG, Karl, WALTHER, Ingo F., ed. *Umění 20. století*. Praha: Slovart, c2004, str. 542. ISBN 80-7209-521-8.

Walteru de Maria krajina slouží jako metafyzický prostor pro extrémně dramatický prožitek v díle „*Bleskové pole*“ (1947 – 1977). Přesným geometrickým rituálem v tomto díle vzbuzuje v člověku představivost a podporuje prožitek vznešenosti (viz. Přílohová část, strana II).

Zatímco Američané přesouvají obrovské množství zeminy, Angličan Richard Long vstupuje do dějin land artu jako poutník. Vytváří označení v krajině, kterou putuje, tato označení jsou pomíjivá a citlivá. Pěším putováním po celém světě a svým značením Long pokračuje v anglické tradici keltských kmenů a vytváří paradigma nové skulptury, definované jako cesta a místo, například „*Cesta*“ (1990), (viz. Přílohová část, strana II).

I další Američané Christo a Jeanne-Claude vytvářeli velkolepé obří objekty dokonale včleněné do krajiny nebo města, vyhovující tradiční estetice, kterou je harmonie díla a krajiny, rytmus, melodie a působení světla, například „*Surrounded Islands*“ (1980 – 1983), (viz přílohová část, strana II).

V našem projektu nemůžeme pracovat s velkými objekty, ani přesuny. Dětem bude nejbližší Richard Long, protože i my zanecháme stopu na naší cestě lesem, který budeme poznávat jinak, než jen jako turisticky značenou cestu. V závěrečné reflexi našeho projektu se dotkneme mýtů o lesu našich předků a porovnáme je s našimi dojmy.

2.2.2. Land art v Čechách

V období 60. let 20. století není land art samostatnou oblastí výtvarného umění. Jednotliví umělci zařazovali přírodu do své tvorby v souvislosti s akční, konceptuální tvorbou a experimentem. Hraje zde samozřejmě významnou roli charakteristický rys české krajiny, která je oproti americké krajině mnohem komornější. Český umělec krajinu zásadně nepřetváří, nezasahuje do její struktury, jen využívá přírodu jako rámeček vystavení umělých artefaktů, dějiště pro experimenty či kolektivní hru.

V druhé polovině 60. let převažuje v Čechách spojení land artu a performenc či happeningu. O několik let později už se objevují umělci, kteří se inspirovali světovým land artem a příroda se jim stává výtvarným prostředkem. Jsou zde díla výrazně spojena s **konceptuálním uměním**, s důrazem na předmětnost díla či akce a pochopení jevů přesahující fyzickou existenci či emotivnost těchto děl. Umělec přemýšlí o skrytých procesech v přírodě, o vlivu přírodních procesů na život člověka, o pomíjivosti a v neposlední řadě o možnostech umělecké tvorby

v konfrontaci s těmito fenomény. Mnohokrát je tvůrčí proces spojen s extrémními zážitky či vypjatými situacemi.

V duchu těchto myšlenek se nám náš prostor lesa, místo setkání pro plnění úkolů, stal dějištěm pro hru a nemůžeme podceňovat ani extrémnost zážitků účastníků, kteří nemají žádnou zkušenost s aktivitou, která se stala tématem pro mou bakalářskou práci a postavila je před výzvu samostatného rozhodování a chvilkové samoty.

Pro český land art je také typické konfrontovat přírodu a její význam se znaky lidské materiální kultury a komunikace. Hugo Demartini, jeden z nejvýznamnějších českých umělců, zase zkoumá **vliv náhody na dílo**. Pro jeho dílo je důležité gesto a proces manipulace. Vzniklé estetické struktury vznikají čistě na základě fungování přírodních sil a umělec svým dílem bez jakýchkoliv kalkulací diváky konfrontuje s tajemstvím fungování přírody.

Další důležitý motiv českého land artu je **vymezování určitého prostoru**. Ohraničení je lidstvu podobné již z dávných kultur, kdy se lidské komunity snažili spojovat své kultury ke konkrétním místům v krajině. Šlo o touhu orientovat se ve světě a o vymezování posvátných míst.

Plynutí času, života a proměn zaujalo nejednoho umělce. Významný český umělec Eugen Brikcius uskutečnil kolektivní akci „*Sluneční hodiny*“, kdy posunoval spolu s účastníky bílou pásku podle proměny stínu v průběhu dne. Vědomé vnímání proměn, které člověk již neregistruje, spojuje člověka s přírodou a vytváří v něm respekt k přírodním cyklům, plynutí času a sebeuvědomění se.

Ohraničení prostoru je také hlavním tématem této bakalářské práce. Je lidem blízké od dětského věku, kdy dítě odděluje prostor celé rodiny a svůj intimní prostor, což je pokoj, ale mnohdy i bunkr, který lépe a specifičtěji ohraničuje jeho osobní místo. Stejně jako je pro lidstvo typické vymezování prostorů k specifickým účelům a vytváření tabu s těmito místy, tak se tato touha projevuje v tématu praktické části této bakalářské práce. Pomíjivost zastupuje čas, který se stává nedílnou součástí projektu, stejně jako pochopení a smíření se s jeho plynutím.

25. 3. 2017

Z reflexe k aktivitě Objekt.

„Našli jsme si rozlehlý prostor, kde bylo vidět do všech stran. Líbil se mi kámen blízko našeho stromu. Evelína nám moc nepomohla, jen si stále hrála. Kolem nás bylo hodně větví a tak jsme je začali s Matyasem opírat o kmen stromu. Příbytek jsme si vystlali kapradím.“

Na počátku českého land artu jsem hovořila o **hravosti**, ukázkovým umělcem je Ladislav Novák a jeho performance *Čarování*, kdy obtáhl bílou barvou pukliny, zvrásnění a díry na kamenech, ty se podobaly roztodivným tvorům. V jeho performance jsou cítit doteky dávných rituálních praktik, ozvěny okultismu a uctívání. V Čechách je tento mýtický přístup spjat s prvky mytologie starých Slovanů a pro umělce má, oproti Americe, soukromý charakter kontaktu umělce a přírody, především stromů. V Americe umělci apelují a poukazují více na globální problémy.

Meditativní podtext spojený s poutnictvím má land art spojený s **chůzí krajinou**, putováním a bytím na cestě. Člověk při putování krajinou vede dialog se sebou samým, inspirovaný proměnami krajiny, zapojuje všechny smysly a snaží se do krajiny vizuálně zasahovat stopou nebo značením. Takto se umělec snaží komunikovat s krajinou. Jmenujme Mlčocha a jeho „*Výstup na horu Kotel*“ (1974), (viz přílohová část, strana III).

Právě zdánlivá jednoduchost, dotek a pocit z objevování byly na počátku mé přípravy projektu v přírodě mou inspirací. Chtěla jsem se obejít bez nástrojů a pomůcek, v úkolech, které zadávám v praktické činnosti je cílem zapojit všechny smysly, pochopit své pocity v rozhovoru s přírodou.

Pro český land art je specifická **akčnost** s ilegálním charakterem, reflektuje odboj a protest proti politické situaci. Organizují se akce pro úzký okruh umělců. Akcím se daří i mimo zájem o politické dění, jsou spontánní a přirozené. Zde můžeme jmenovat výtvarné akce české umělkyně Zorky Ságlové. Pro ni je důležité fyzické gesto, vliv přírody a nepředvídatelnost. Často jsou díla akčních umělců spojena s konkrétním místem, které má historický charakter nebo charakter rituálu. Někdy se umělci land artu uchylují **do prostoru galerií**, kde chtějí zprostředkovat prožitky z přírody návštěvníkům.

Jindy přijímají umělci přírodu jako prostor **pro konfrontaci lidských technologických produktů a přírodních struktur**. Klíčová je tato konfrontace pro sochaře Hugo Demartiniho, který zkouší estetickou kvalitu svých technických geometrických artefaktů v neohraničeném přírodním nepravidelném prostoru, přičemž krajinným strukturám nechává jejich funkci a nijak je nemění. Takovým příkladem je jeho „*Akce v krajině*“ (viz přílohová část, strana III), kdy přenesl do bahnitého prostoru pole pochromované koule, které ve svém povrchu zrcadlí prostor kolem sebe. Vznikají vedle sebe dvě reality, jedna otevřená a jedna uzavřená, obě důležité. Jde o velmi citlivé dílo, nijak nenarušující krajinu a přitom vytvářející prostor pro vnímání obou realit. Se zrcadlením pracoval také jiný český umělec Dalibor Chatrný.

V období 60. let se objevuje v dílech umělců strach o stav země, který překračuje až k pocitům přímého **ohrožení existence lidstva**. Umělci se zabývají otázkou pokračování civilizace, jak ji známe a uchylují se ve svých dílech k hledání alternativních prostor k životu. Z toho vznikají architektonické objekty v přírodě. Takovým umělcem je Václav Cígler, který velmi dobře svými díly působil na lidské emoce transformací struktur krajiny. Ta se z reálné, známé krajiny stává kosmickým univerzem. Vedle Cíglera můžeme jmenovat sochaře Jiřího Beránka, který pracuje s modelováním krajiny a ohraničující prostor, mnohdy související s dávnými archetypy, motivem času a zemitostí krajiny. Můžeme jmenovat „*Ohýbání*“ (2015), (viz přílohová část, strana III).

Z častých návštěv přírody by měl vyplynout vztah k ní a její ochrana, ve svých projektech počítám s osobním vzorem a přirozené pochopení dětí důležitosti chránit prostředí, které je naším inspiračním zdrojem.

Jak je patrné, land art si zaslouží naši pozornost a je správné ho řadit mezi významné umělecké směry 20. století. Oslovil mě, protože jeho metody mě vedou k dávným civilizacím a ke kořenům lidské společnosti. Je mi blízká umělecká mezioborovost a ekologické principy.

2.2.3. Průvodci programu

Významně mou práci a zadání prvního úkolu ovlivnil Jiří Beránek a jeho dílo „*Přítmi paměti*“ (1998), (viz přílohová část, strana III), pro jehož tvorbu je typické spojení se zemí její hmotnost a tvárnost. Země mu poskytuje přirozený prostor pro úkryt, je pro něj svědkyní nadčasového kultu země, dávných myšlenek, věcí, kultury a životů lidí. Beránek říká, že není zapotřebí staveb ani soch, **je možné pouze splynout s její strukturou**, zachovávající sedimenty času.

Andy Goldsworthy mě svým dílem „*Wood Hardcover*“ (1976), (viz přílohová část, strana III), inspiroval nejen zadání druhého úkolu, ale také jsem si z jeho práce uvědomila, že naše práce začne už při nástupu do vlaku a cestě k místu programu, protože očekávání bude tvořit nedílnou stopu při samotném díle. Goldsworthy při tvorbě používá v přírodě nalezené materiály a z nich se rodí objekty úzce spojené s místem vzniku – site specific. Jeho díla zůstávají součástí místa od několika minut až po několik let. Vždy **respektuje přirozenou podstatu místa** a pracuje s barevností či strukturou přírodních materiálů, překvapuje nečekanými kompozicemi a souvislostmi.

Tamil Nadu je indický umělec, který tvoří domy k životu lidí vždy z materiálů, které se nachází v místě stavby. Znovu tak oživuje tradiční domorodé zvyky o šťastném **spojení lidských obydlí a**

přirozeného prostředí. Jeho domy zapadají do místní krajiny tak, že splývají s okolní zemí a tvoří její součást. Nadu je součástí skupiny architektů založené v Indii v roce 2011, která si uvědomuje sílu přirozené stavby domů bez dovážení cizích stavebních materiálů a zachování ekologické rovnováhy v krajině. I v naší tvorbě by měla tato myšlenka zaznít a projevit se v našem dialogu. Zde představuji fotografii „*Thannaal*“ (2011), (viz přílohová část, strana III), která dokumentuje jeho dílo, které vzniklo na Workshopu na podporu ekologických staveb lidských obydlí.

Richard Long je umělec, který na procházkách v různých krajinách vytváří z nalezených přírodních materiálů sochy a asambláže. Po té na ně nechá krajině působit povětrnostní podmínky a tím je vrací krajině. Záznam o jeho stopách jsou fotografie. Jeho aktivity dokazují hluboký duchovní vztah a souznění s přírodou, zde „*Nomad Circle*“ (Mongolsko, 1996), (viz přílohová část, strana IV). Po nějaké době jeho **stopa v krajině mizí a tím i důkaz jeho pobytu v ní.** Tento autor mi pomohl potvrdit myšlenku respektování zániku díla v přírodě.

2.3. Nevšední experiment

V 60. letech vznikl v Americe nevšední umělecký směr konceptuální umění, který reagoval na formality amerického výtvarného světa a prostředkem umělce byl koncept či myšlenka, která byla součástí umělcova díla a byla jakýmsi mystickým prostředkem k dosažení pravé podstaty umění. Umělec experimentoval s vyjadřovacími prostředky a jejich funkcí, odmítal tradiční metody výtvarného umění. **Ve své tvorbě se zabývá vnitřními procesy člověka, jeho reakcemi na vnější podněty.** Příznivci konceptuálního umění netvoří žádné přesně vymezené uskupení, jde spíše o intelektuální orientaci, ve které užívají velmi rozdílné výrazové prostředky.

Název konceptuálního umění se objevil poprvé v roce 1961 a použil ho umělec Henry Flynt ve svém článku pro skupinu Fluxus. Myšlenky pak formuloval americký umělec Sol LeWitt v roce 1967 v americkém uměleckém časopise *Artforum* jako manifest. Hranice mezi tím, co bylo doposud považováno za umění a tím, co uměním nebylo, byla narušena. Neotřele a syrově se konceptuální umění a jeho myšlenky dostaly do popředí světové umělecké scény znovu v 90. letech 20. století.

Příkladem konceptuálního díla je „*Jedna a tři židle*“ z roku 1965 (viz přílohová část, strana IV) od amerického umělce Josepha Kosutha, obsahovalo pouze obyčejnou dřevěnou židli, její fotografii na stěně, a slovníkovou definici výrazu židle. Jednalo se o jeden z prvních počínů

konceptuálního umění. Umělecká hodnota takového konceptu je stále stejná a nezáleží, zda vidíte jeho provedení naživo, či na fotografii. Konkrétně „*Jedna a tři židle*“ je parafrází na Platónovu ideu forem. Podle některých interpretací Joseph Kosuth pokládá otázky: „ Co všechno je židle? Může jí být reálná věc, umělecké zobrazení i definice?“

V mé připravované akci je konceptem myšlenka zániku a objekt, který představuje definici všech objektů vytvořených v lidské společnosti, ale na rozdíl od městských příbytků respektuje krajinu.

2.4. Cesta k porozumění umění

Vedle Land artu je Artefiletika a její standarty jasnou volbou pro můj program. V něm je nadřazena tvorba a zážitek z ní estetice výsledné práce. Vždyť výsledné objekty nejsou objekty vhodnými k vystavování bez příběhu, který je obklopuje. Jen spolupráce, prožitky z tvorby a komunikace při ní jsou komplexním balíčkem díla.

„Umění vyrůstá ze vztahů mezi lidmi. A k nim se také – „oklikou přes vesmír“ – vždy znovu vrací, aby na ně působilo – citlivěji a podnětněji než jiné lidské aktivity. Umělecká tvorba člověku poskytuje výjimečný a jinde nedosažitelný prostor ke svobodnému kulturnímu projevu.“²

Cestou k porozumění umění je výchova a vede, jak jinak, přes umění. J. Slavík mluví o *výchově uměním a k umění*. Takto pojatá výchova, která hledá skrze umělecké zážitky široké pochopení lidské existence a v souvislostech doby a kultury také osobní identifikaci, je autory nazvaná: artefiletika. Název odkazuje, jednak k umění (hlavně výtvarnému) – z latinského art, artis = umění a druhá část názvu odkazuje k filetickému přístupu ve výchově podle pedagoga H. Broudyho, kdy je výchova spjata s emočním a sociálním rozvojem.

Pro artefiletiku jsou důležité výchovné a vzdělávací standardy: *„učit se symbolicky vyjadřovat, poznávat a zároveň citlivě vnímat sebe a svět prostřednictvím uměleckých zážitků vycházejících z vlastního tvořivého projevu.“³* Artefiletika vychází z poznání, že tvorba umění bude vzbuzovat u lidí zájem a tento zájem se projeví v komunikaci, komunikace má blízko ke sdílení, sdružování. Jazyk umění je symbolický a podněcuje v lidech intelektuální potenciál. Nakonec sama cesta, činnost, tvoření je zajímavější než výsledek.

² SLAVÍK, Jan. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2001, str. 9. ISBN 80-7290-066-8.

³ SLAVÍK, Jan. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2001, str. 13. ISBN 80-7290-066-8.

2.3.1. Výrazová hra

Při utváření artefiletického díla bychom měli sledovat jak umělecký, tak i pedagogický charakter. Abychom v artefiletice obsáhli obě tyto složky, můžeme si představit, že dílo a samotná tvorba má tři rovnocenné složky. Je to výraz, komunikace a forma, tyto vrstvy nám pomáhají uplatnit konkrétní náměty a výběr formy pro zvolenou výrazovou hru.

V části, kterou nazýváme výraz, žák vyjadřuje své pocity, dojmy, nálady, postoje a myšlenky v procesu samotné tvorby, přitom prožívá hru s výrazem.

„V praxi to všechno znamená, že aktér/ka – dílem vědomě, dílem bezděčně – věnuje zostřenou pozornost jednak některým důležitým stránkám toho, co na daném objektu roz-poznává, jednak i samotnému aktu tohoto rozpoznávání a jeho dalším myšlenkovým souvislostem.“⁴

Pokud je dán v této části tvorby žáku prostor, je zájem o výsledek či adresáta na okraji zájmu tvůrce díla. Umělecký projev je projektivní, obsahuje množství nevědomých projevů, bez ohledu na vědomé kroky žáka při tvorbě. Pedagog může pozorovat originální otevřenost tvorby a její jedinečnost. V artefiletice však nemůže tato hodnota stát osamocená a musí tady svou roli sehrát i další součást poznávání sebe sama i ostatních lidí v podobě reflektivního dialogu.

V reflektivním dialogu žák sdílí zážitky a zkušenosti komunikací, musí věnovat pozornost srozumitelnosti svého projevu, jde mu tedy o mezilidské sdílení a je nezbytné být bděle přítomen a snažit se ve svém projevu o to, být pochopen ostatními účastníky. Žáky to učí odkrývat skrytou symboliku expresivního projevu, chápat jeho různé významy.

Při hledání formy se žák snaží nalézt ze všech možných variací tu, která by ho dovedla k dokonalosti výsledného díla. Je proto jasné, že právě forma je vypovídající o individualitě žáka. Žák nebere ohledy na adresáta díla, ale plně zapojuje jen touhu po kvalitě formy, tedy její krásy. Srovnáváním vztahu materiálu a formy žák experimentuje a vyjadřuje tak vztah k obsahu díla.

V artefiletickém díle hraje výrazová hra hlavní roli, je nezbytná pro výchovnou práci s žákem. Žák se prostřednictvím výrazové hry může plně vyjádřit, projeví se jeho individualita i nevědomé stránky. Vedoucí artefiletické hry určuje námět a pravidla, ta jsou nezbytná pro vymezení rozdílů mezi hrou a životní realitou.

⁴ SLAVÍK, Jan a Petr WAWROSZ. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2004, str. 79. ISBN 80-7290-130-3.

25. 3. 2017

Zadání z praktické části. „Znovu si nalezněte prostor, tentokrát by vám tento prostor měl sloužit k ukrytí, k přenocování a k bezpečnému pobytu, pracujte se všemi přírodními materiály v prostoru lesa, popř. konopným provázkem, který mám pro vás k dispozici.“

Účastníci mého programu měli přesně stanovený námět: prostor k ukrytí, přenocování, bezpečnému pobytu i pravidla: vymezení prostoru k dílu, přírodní charakter pracovního materiálu. Nikdo z účastníků nebyl v takové situaci, aby potřeboval úkryt či místo k přenocování. Úkol byl jasně definován jako hra, jako vstup do světa fikce. Stanoven byl také čas, který byl ohraničen časem odjezdu vlaku. Obsah, význam a smysl hry, především jejich naplnění, už byly plně v rukou účastníků.

2.3.2. Fikční svět

Artefietika vyžaduje aktivního žáka, protože pak teprve se dílo ztvárňuje, aktivita tvorby věci díla získává smysl až při umělecké výrazové hře. S každým běžným předmětem můžeme rozehrát uměleckou výrazovou hru, povýšit jej na umění. Niterní díla člověka souvisí s nekonečným množstvím odkazů jeho vnitřního světa, které je tvořeno ze všech zkušeností s předmětem díla. Modrá barva odkazuje ke všem modrým věcem apod. Pak si dovedeme představit to obrovské jeviště pro výrazovou hru s uměleckým dílem – pro fikční svět.

Účastníci programu se stali hráči ve hře, kde byla dána pravidla a nastíněna tak podoba zvláštního fikčního světa. Zvláštního proto, že konečná podoba díla je určena osobními zvláštnostmi hráčů a jejich individuálním uchopením výrazové hry. Jedině zaujetí pro výrazovou hru je vstupenkou do fikčního světa díla a jeho hodnot.

25. 3. 2017

Z reflexe k aktivitě Objekt.

„Našli jsme si útulné a nenápadné místo, bylo tu hodně materiálu na vytvoření příbytku, moc se mi líbil ten potůček, co tam byl a sráz, který nás odděloval ode všech. Bavila mě spolupráce s Kristýnou a Janou, taky ten falešný oheň, co vymyslela Kristýna.“ (Kristýna lila do falešného ohniště horký čaj a s ohniště šla pára :).

Ani jeden z členů projektu neměl tytéž zážitky, ani jedna skupina nezvolila úplně stejný přístup ke splnění úkolu. Přesto jsme při reflektivním rozhovoru zjistili, že na některých poznacích z tvorby se dokážeme shodnout. Ujistili jsme se, že stojí za to se o své zážitky podělit a stojí za to si vyslechnout vyprávění o prožitcích dalších účastníků projektu.

2.3.3. Prop

Na cestě do fikčního světa pomáhá hráčům předporozumění z reálného světa a propy, což jsou výrazy-předměty nahrazující výrazy, se kterými momentálně identifikují, exemplikují jejich vlastnosti. Propy zapadají do aktuálního fikčního světa a jsou pomocníky při možnostech nahlédnout v tomto světě na věci z jiných úhlů. Při návratu ze světa fikce je zapotřebí vyprávět a při reflexi sdílet zážitky, tak aby byl jasný rozdíl mezi fikcí a realitou. Někde v tomto kruhu se otvírá poznání a hráč vstupuje od počátečního předporozumění k hlubšímu porozumění.

V našem projektu se propy staly větve, kapradí a stromky či vzrostlé stromy. Adéla a Šárka při realizaci svého díla skutečně neviděla větvíčky a provázky, ale brány, stěny a okna nádherného zámku. Stejně jako Jana se svou skupinou viděla domov s ohništěm a dveřmi. Také Andrea s Matyasem a Evelínou si u „*hezkého kamene*“ vytvořili dům se dvěma pokoji. Při naší hře vznikly fikční světy se zámky, domy a kryty, ve kterých se odehrávala hra na princezny, maminky či architektky.

2.3.4. Jedinečnost

Díla účastníků programu jsou osobitá a jedinečná, ale stejně jedinečné je i jejich chování uvnitř výrazové hry a jejich výpovědi o ní. Jedinečnost vnímání obsahů lidského bytí se označuje v artefietice prekoncepty. Liší se očekávání lidí k důležitým obsahům života, jako je třeba boj, zrození, utrpení, láska aj. Pokud se potkají lidé s velmi odlišnými prekoncepty k těmto obsahům, dochází ke konfliktům. Interpretace prekonceptů, ze kterých lidé čerpají porozumění, mohou být různá od slovních po mimoslovní výrazové projevy.

Některé odlišnosti či shody se ukáží v komunikaci, v dialogu či polemice, jde o sociokognitivní konflikt. Cílem není souboj, ale konstruktivní dialog, z něhož vyplyne obohacení poznání. To je také smyslem umění, jde tedy o dialog rozdílných interpretací, který se stává sociálním procesem.

Při reflektivním dialogu vyplouvají nejen rozdíly, ale i shody v prožitku, které jsou společné všem účastníkům. Vyplynou prekoncepty, které se stávají centrem zájmu komunikujících, vede se o nich řeč. Tyto prekoncepty nazýváme v artefietice koncepty.

V naší dočasné komunitě došlo k potkávání a spolupráci dětí s podobným očekáváním místa k odpočinku, či ke stavbě úkrytu. Přirozeně se vytvářely skupinky bez zásahu vedoucí práce, nebo dlouhé komunikaci.

Adéla a Šárka zůstaly spolu, ale potom si Šárku vzaly do skupiny starší dívky Beáta, Petra a Zuzka, Šárka se cítila zřejmě polichocena a i když většinou pracuje sama, tentokrát se přidala k této skupině. Odešly vysoko na nejvyšší vrstevnici od cesty. Šárka po nějakém čase zjistila, že starší dívky vůbec nevyužijí její kreativitu a odešla k Adéle, kde se cítila spokojenější.

Zde se objevily odlišné prekoncepty už při práci a skupina se rozdělila. Starší děvčata rozhodnutí Šárky respektovala a rozdělení proto proběhlo bez problémů. Ukázaly se odlišnosti děvčat, která přispějí k chápání jedinečnosti účastníků.

25. 3. 2017

Z reflexe k aktivitě Objekt.

... místo jsem si vybrala, protože bylo nejčistší, byla tam sice nějaká pohozená lahev a papír, ale žádné pichlavé jehličí.

... místo vypadalo jako doupe, úplně mě lákalo si lehnout.

nebo

... bála jsem se a tak jsem si vybrala místo, kde už někdo je.

... bylo to daleko ode všech, chtěl jsem být sám.

Ale ukázaly se také shody, které nezůstaly jen samostatnými sděleními jednotlivců, ale staly se obsahem další komunikace - koncepty:

Slyšela jsem zpívat ptáčky – komunikace pokračovala na téma, kolik druhů zpěvu děti slyšely, jak dalece se musely soustředit...

... hučení řeky, vlak a jeho troubení – komunikace se vedla o tom, zda hučení slyšely děti stále nebo jen v některých chvílích, vyplynulo z toho zjištění, že pokud se soustředily na zpěv ptáků, řeku vlastně neslyšely

...děti velmi zaujalo vyřazení zraku a spolehnutí se na sluch, kdyby byl čas, zůstali bychom u tohoto tématu déle.

2.3.5. Cíle

Ve výchově uměním se učitelé či lektori snaží motivovat účastníky k umělecké výrazové hře, expresivní tvorbě, která by vedla k mentalizaci. Lze však ovlivnit pouze vnější prostředí, jeho uspořádání, sdělení prosté výzvy k činnosti a někdy i složité navozování atmosféry. Po té už do hry vstupují prekoncepty účastníků. Prožitky a poznatky se tedy budou lišit. Učitel či lektor do určité míry pouze předpokládá reálné cíle, které z činnosti vyplynou, vkládá do tvorby své koncepty. Cíle jsou jen nastíněny obecně a klade se důraz na rozvoj tvořivosti a emoční inteligence. Abychom uzavřeli kruh poznání, je zapotřebí zážitky nejen prožít, ale také je umět interpretovat. Úkolem učitele při reflektivním dialogu, který musí být součástí kruhu (hermeneutického kruhu), je navést všechny účastníky k pochopení širších kulturních souvislostí, k mentalizaci zážitků interpretováním exprese.

V případě našeho programu byl vybrán les, který nejlépe podporuje moje cíle. Především je les zdrojem mýtů, nejlépe navozuje atmosféru tajemnosti. Svou mohutností stromy představují protiklad městu a lidským stavbám, svou rozlehlostí je ideálním prostorem pro zvolení místa, kde může být dítě samo a prověřit jeho prekoncepty spojené s lesem. Zároveň je les zdrojem materiálu, se kterým se dětem celkem lehce manipuluje. Les není pro děti neznámým místem, ale zároveň je jimi nepoznán jako prostředí k umělecké tvorbě. To mi dovolilo přilákat zájem účastníků, kteří tušili, v jakém prostředí budeme pobývat, ale nevěděli, co je čeká.

2.3.6. Kruh bezpečí

I jiná, modernistická pojetí výtvarné výchovy, pracují s různými organizačními formami, ať už ve skupinách nebo individuálně podle potřeb tvořivého procesu, ale artefietika se od nich liší formou reflektivního dialogu, ten je založen na principech hermeneutického kruhu. V reflektivním dialogu se snažíme porozumět všemu kolem díla, aby se tak stalo, vycházíme ze svých zkušeností a znalostí – tzv. před-porozumění. I těmto předporozuměním předcházela snaha o porozumění a tak se ocitáme v cyklech předporozumění a porozumění, přičemž se opíráme o pevný bod, jakým je dílo. V kruhu bezpečí, který se vyznačuje bezpečným sociálním klimatem, se opakovaně k dílu vracíme a nacházíme smysl tvorby.

„Rozkládat dílo na jeho prvky a z nich vybírat jen některé, abychom se v nich mohli vyznat, to je nezbytná a pro praxi užitečná intelektuální činnost. Nesmíme však při ní zapomínat, že dílo samo nikdy není jenom mechanickým součtem svých částí, ale svébytným celkem-strukturou.

*Jednotlivé jeho části by ztratily svůj smysl, kdybychom je z díla vyjmuli a zkoumali oddělené bez ohledu na celou strukturu, protože zásah do jakékoliv části díla má vliv na další jeho složky, tudíž i na celek.*⁵

25. 3. 2017

Z reflexe k aktivitě Objekt.

Šárka: Bavilo mě tvořit ty obrazy z větví a brány. Ohradila jsem si s Adélkou jen malý prostor a ozdobilo ho.

Z praktické části práce, komentář ke stavbě objektu Šárky a Adély.

Šárka s Adélou si vytvořila hrad, větve byly branami, ale i okny a cimbuřím, jejich hrad byl nedostupný, tak jak jej znala ze svých předchozích zkušeností. V reflektivním dialogu velmi otevřeně mluvila o cimbuřích, oknech, branách i obrazech. Každý kousek své práce si dokázala obhájit a vyprávět s takovým zaujetím, že se jejich dílo stalo smysluplným a skutečným při každém návratu a vzpomínce na tvorbu.

2.5. Cesta k zážitku

Jelikož je můj program organizován jako volnočasová aktivita dětí, řídí se principy zážitkové - volnočasové pedagogiky, ta využívá metody, které formují člověka přirozenou cestou, poznáváním, hledáním a objevováním. Hlavním prostředkem je zážitek, ten je subjektivní a neoddělitelný od nitra člověka. V prožívání se odráží úroveň jednání člověka a ten může pomocí dešifrování tohoto jednání překonávat překážky, strach a tím stoupat k vyšším cílům. Těmito cíli je hlavně ovlivňování chování a jednání jedince skrz zkušenost.

Nezastupitelnou roli při plánování a organizaci zážitkové pedagogiky má příroda a dnes i město tzv. City Bound. Není zde důležitá jen kreativita, osobní zodpovědnost, aktivita, ale i rozvoj sociálních vazeb.

2.5.1. Zážitková pedagogika a její vznik

⁵ SLAVÍK, Jan a Petr WAWROSZ. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefietiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2004, str. 131, ISBN 80-7290-130-3.

Principy zážitkové pedagogiky vychází ze zásad, které vznikly v Německu. Zde se vyvíjely v několika základních etapách:

První etapa vznikla ze školního hnutí K. Hahna kolem roku 1920 a vzniku internátní školy Salem umístěné na venkově. Výchova byla zaměřena především na morální pocity. Doba kolem roku 1933 až 1945 se vyznačovala nezaměstnaností, založením Wímarské republiky a humanitním smýšlením ve školství, dala vzniknout druhé etapě vývoje zážitkové pedagogiky zaměřené na smysl pro povinnost, jednoduchý a zdravý způsob života. Všechny předpoklady pro vývoj zážitkové pedagogiky byly umlčeny s nástupem Hitlera a rasistických zákonů. Hahn v té době působil v Anglii a své pedagogické principy rozvíjel v internátní škole Gordonstoun. Pedagogika se zde zaměřovala na rozvoj týmových sportů, sociálních vztahů a rozdělování rolí. Třetí etapa se rozvíjela po roce 1944 jak v Anglii, tak i v Německu a byl založena na idejích školních kurzů a internátních škol, tyto principy se šířily i mimo Anglii a Německo. Do dnešních dnů probíhá čtvrtá etapa vývoje zážitkových aktivit. V šedesátých letech se už ideje školních kurzů rozvíjely v USA a šířily myšlenku kontroly a výchovy sebe sama. Klád se význam na sociální klima, tolerantní výchovná působení, otevřenost, spoluodpovědnost a kolektivní správu. Internáty a školy byly zaměřeny různě, například na estetiku, sport nebo hudbu, konají se zde aktivity na jezerech, v horách i při pracovních terapiích. Zážitková pedagogika se začala zaměřovat na programy pro dospívající v nouzi, pro hyperaktivní děti i pro zaměstnance firem. I nadále se šíří do celého světa a to je důkazem její smysluplnosti.

2.5.2. Zážitková pedagogika v Čechách

V roce 1941 založil K. Hahn na skotském pobřeží v Aberdovey první školu pro kurzy sportovních aktivit v přírodě a první pomoc „Outward Bound“. Členem této, dnes už, mezinárodní vzdělávací organizace je i **Prázdninová škola Lipnice**, která letos slaví 25 let členství. PŠL je centrem zážitkové pedagogiky v Čechách, usilujícím o všestranný rozvoj osobnosti člověka, prostřednictvím pohybu, tvůrčích dílen, happeningy, hrou, diskuzemi i rozjímáním. Cílem je vyzvat člověka k odvaze a tvořivosti, vytvářet pozitivní zkušenost, která vede k zvyšování sebevědomí, pozitivní změně a odpovědnosti, nejen k sobě, ale i k druhým lidem a světu. V duchu filozofie Outward Bound uznává především dva principy:

- člověk dokáže mnohem více, než si zpočátku myslí
- uvědomění si důležitosti vzájemné pomoci a týmu v dosažení náročných cílů

- prožitek – hra - evaluace

Zážitková pedagogika se vyznačuje důležitými aspekty výchovy, ta jsou odlišná nebo je na ně kladen větší důraz než v klasické pedagogice.

- dobrovolná účast na aktivitách
- motivace hraje důležitou roli
- pro splnění cílů je důležitá týmová spolupráce
- nespolehá se na jediné možné řešení problémů
- důsledky vlastního jednání slouží k sebevýchově

Úkolem vedoucího aktivity je zohlednit při přípravě aktivit úroveň fyzických i mentálních schopností účastníků a jejich věk.

2.6. Prolnutí

Land art, konceptuální umění, artefiletika a zážitková pedagogika nestojí v mé práci izolovaně, ale vzájemně se prolínají a tvoří pevnou základnu pro tvorbu díla. Toto prolnutí vyplynulo v přípravné fázi programu. Prvotní je myšlenka (koncept), expresivní techniku nese land art, formou zážitkové pedagogiky a artefiletiky. V následujícím grafu bych chtěla demonstrovat prolínání těchto uměleckých a pedagogických zdrojů.

Co všechno můžeme z grafu vyčíst? Především jsou to průniky všech uvedených směrů:

Přírodní prostor je společný pro všechny zdroje,

- pro zážitkovou pedagogiku je nezbytností, prostředek k poznávání, nástroj k získávání dovedností, zdroj k uspokojení instinktivních potřeb člověka

„Příroda jako nikoliv pouhý předmět vědeckého zájmu, ale jako přirozené prostředí. Příroda jako to, co se při-rodí. Jako živý, dynamický organismus, který roste, je bytostně spontánní, a není jej tudíž možné spoutat do pevných rigidních jazykových výrazů. Pobyt (natož výchova!) v přírodě je tak přirozeným vnímáním rození a umírání, vzniku a zániku.“⁶

- pro land art je ateliérem, galerií i inspirací
- pro konceptuální umění může být příroda výrazovým prostředkem, protože výrazové prostředky nejsou vymezené a zároveň pobytem v ní je člověk nucen reagovat na podněty, které jsou nevšední a tím nastartovat nezvyklé vnitřní procesy člověka
- pro artefiletiku je jednou z dílen, zdrojem prostředků a materiálů pro plnění obsahového záměru.

„Příroda dala člověku rozum, aby se jí bránil, a srdce, aby se jí neubráníl.“

- Jean Galbert De Campriston -

Stejně jako přírodní prostor je společná pro všechny zdroje práce s **prožitkem**,

⁶ <http://artefiletika.kvk.zcu.cz/clanky/8-teorie-artefiletiky/105-zazitkova-pedagogika>

- zážitková pedagogika se zaměřuje na prožitek účastníků, ten je na prvním místě při tvorbě výchovných aktivit k osobnostnímu a sociálnímu rozvoji člověka, je nezbytné, aby tyto prožitky byly podrobeny **evaluaci**
- pro artefiletiku je prožitek prostředkem subjektivního náhledu do situace spojené s dílem za účelem kulturního obohacení, učení a poznávání vizuální kultury v edukačním procesu, opět je nutné své zážitky popsat a posoudit, tím je zpracovat a obohatit se v procesu poznávání a sebepoznávání prostřednictvím **reflexe**
- umělci land artu hledají při své tvorbě prožitek, jdou za ním s pokorou, příroda je pro ně moudrá, prapůvodní, základní ingredience pochopení podstaty bytí, pro umělce je samotná tvorba **sebereflexí** a sebereflexí je i pro diváka, pokud si uvědomí sebe sama v přítomném okamžiku.

Prostředkem k prožitku je **hra a aktivita**. Hra jako cesta do fikčního světa fantazie v artefiletice a aktivita v zážitkové pedagogice spojená s dobrodružstvím, překonáváním překážek a osobních výzev spojených s rizikem. Vše se spojuje v přírodě, kterou je přirozené chránit, chovat se v ní zodpovědně v duchu environmentální výchovy.

2.7. Navrhování a realizace programu ve volnočasové pedagogice.

Téma: Proces zrození a zániku v přírodě.

Účastníci: žáci ve věku 8 – 15 let

Místo konání: Svatavský les (za Sokolovem, dostupnost z vlakové stanice Svatava Podlesí)

Čas: výrazová hra (20 a 120 minut), reflektivní dialog (cca 60 minut), pozorování (tři návštěvy lokality v horizontu pěti týdnů a její focení), reflektivní dialog (cca 60 minut)

2.7.1. Cíl

Na základě artefiletického programu v přírodě, vytvořit takové podmínky, aby dítě pochopilo přírodní procesy a našlo si k přírodě kladný vztah. K splnění cílů mu budou sloužit myšlenky land artu a konceptuálního umění, ty podpoří zásady artefiletiky a zážitkové pedagogiky, které se projeví v uvědomění si čtyř hlavních tézí: uvědomění si významu vlastní tvorby, expresivní prožitek z tvorby, mentalizace založená na výběru a podobnosti (metafoře), závislá na kvalitě obrazných asociací, prolínající se v reflexi, opírající se o soumeznost (metonymický přístup), environmentální výchova bude nedílnou součástí tvorby i reflexe.

2. 7.2. Programové aktivity

Nejdůležitější otázka: Jaké aktivity budu v rámci svého tématu uskutečňovat? Hledání odpovědi na tuto otázku bylo nejdelší období mé přípravy. Popsala jsem spoustu papírů a hledala inspiraci. Nejdřív mě při vyslovení slova zrození napadlo zrození nového života a s tímto tématem ženská témata v umění, především porod, plod a ochrana. Při mém hledání slovo zrození projevilo mnoho svých podob – zrození nového já, pochopení, poznání, prozření. V té chvíli jsem si položila otázky, ve kterých přemýšlím o účastnících mého projektu:

1. Jak nejlépe vytvořím vztah dítěte k přírodě, aby jí pochopil?
2. Jak by mělo vypadat setkání s přírodou, aby následný pocit zanechal kladné stopy v duši dítěte?

Nejvíce mi pomohla chvíle, kdy jsem si shrnula, jak trávím čas v přírodě čas já. Tento pocit chci dětem zprostředkovat, aby si po prožitku, který budou mít, sami odnesly kladnou zkušenost a ucelené poznání. Děti mají rádi dobrodružství, tajemství, překvapení, ale také bezpečí, soukromí a hru. Celou aktivitu jim tedy budu sdělovat jako cestu za dobrodružstvím. Potom jsem si vzpomněla, jak mě uchvátily na mých cestách po horách v Norsku malé domky pastevců dobytka z kamenů a klád, s mechem a trávou na střechách, to už jsem si vybavila bunkry a úkryty dětí z dek a polštářů, stany a domky na stromech. Odkazy na umělce, kteří se zabývají životním prostorem, intimní zónou, bezpečným prostorem a přírodou jsem našla mnoho a to mě utvrdilo v tom, že otázka vytvoření intimního vztahu s přírodou je ukryta v pobytu v ní, v obdivu její dokonalosti a krásy. Každé pochopení přichází s poznáním a poznání vede přes osobní zkušenost. Vyšla mi z toho cesta, úkryt, pochopení, poznání a zánik jako nezbytný mezník k přírodnímu koloběhu.

Z toho jsem připravila aktivity, které budu v rámci svého tématu uskutečňovat:

1. cesta
2. seznámení se s prostorem lesa, sdílení
3. vytvoření vztahu člověka a přírody v tvorbě objektu
4. pochopení, poznání a úcta, reflexe

Cesta povede vlakem a pak asi 2 km pěšky kolem tratě. Skupina dětí, která se této aktivitě účastní, se zná z mimoškolního klubu, není tedy zapotřebí se seznamovat. Cestu chci využít k vyprávění o vztahu lidí k lesu v průběhu historie. Chtěla bych navodit tajemnou atmosféru vyvolávající úctu k lesu, která bude vycházet z vyprávění o rituálech a uctívání Bohů, o tom co

v lidech vzbuzovalo úctu k přírodě, o jejich blízkosti a vztahu. Co nám může dát les v době civilizace. Po příchodu na místo chci dětem ukázat celý prostor, ve kterém se budeme pohybovat, také proto, že bude zapotřebí stanovit si pravidla, v prostoru je totiž řeka a také železniční most. V naší části lesa je i jeskyně, nemám úplně jasno v tom, jestli jí zahrnu do povoleného prostoru. Seznámíme se nejen s prostorem, ale také s rostlinami a stromy.

Při prvním úkolu bych chtěla, aby si děti našly jakékoliv místo, ke kterému cítí nějaký vztah nebo se jim jen líbí, na tomto místě bych chtěla, aby děti zůstaly nějakou chvíli sami v tichu se zavřenýma očima a poslouchaly zvuky a nasávaly vůně, zkoumaly svoje pocity. Mohou se dotýkat povrchu země, kůry stromů i kamenů, povoleno bude sedět, ležet i stát, vyjádřit se pomocí gest, fyzického postoje, umístění, výběru lokality. Mělo by dojít k uvědomění si sama sebe.

V tomto bodu jsem si uvědomila, že bude dobré mít s sebou mapu a zaznamenat zde místa, která si děti vyberou, tak bude svědkem nejen fotografie, ale i geografický záznam. Také bude jednodušší zapamatovat si naše rozhodnutí, podepřít je a připomenout.

I další úkol bude souviset s místem a prostorem. Děti budou mít za úkol vybrat si místo, kde si vytvoří svůj úkryt, ohraničí si zde své hranice intimní zóny. Bude se jednat o řemeslnou činnost, ke které děti budou mít k dispozici provázky. Dlouho jsem přemýšlela jaká stanovit pravidla, ale nakonec jsem se rozhodla, že nechám volnost i v tom, zda děti budou stavět příbytek jen pro sebe nebo ve dvojici, či ve skupině. Možná se ukáží některé sociologické vrstvy naší skupiny. Děti budou využívat přírodní materiály a terénní překážky, omezeny budou pouze daným prostorem (cca 500 m²) a časem, to bude 120 minut.

Opět budou příbytky zaznamenány do mapy a činnost budu fotografovat, stejně jako výsledné dílo. Mapa a fotografie budou sloužit k reflexnímu dialogu po skončení aktivit.

Při reflexi budou účastníci sedět v kruhu. Uprostřed kruhu bude ležet mapa s křížky a jmény jednotlivých účastníků, barvami bude odlišeno místo prvního zastavení a stavby příbytku.

V reflektivním dialogu by se měli účastníci podělit o své pocity, zážitky a prožité dojmy. Tyto pocity z vlastní tvorby by měli umět interpretovat a přemýšlet o výrazové hodnotě práce všech účastníků. Reflektivní dialog povedeme v přírodě, pokud nám to počasí dovolí, jinak zvolíme cestu a klubovnu pro naše mimoškolní setkávání.

Následné pozorování místa bude prováděno vedoucím aktivity spolu s některými účastníky po dobu pěti týdnů, kdy bude lokalita navštívena cca třikrát. Příbytky, které účastníci v místě

zanechali, budou při těchto návštěvách foceny, nebudou nijak upravovány. Při fotografování bude zaznamenán datum.

Při závěrečném setkání a reflektivním dialogu budou promítány fotografie z projektového dne a časosběrné fotografie příbytků. Vedoucí aktivity nebude interpretovat, kdo jaký je a jak se to projevilo při činnosti, bude respektovat všechny přístupy účastníků a bude neutrální.

2. 7.3. Motivace

V době, kdy byli lidé každodenní činností spojeni s přírodou, byl jejich vztah k přírodě jasně definován. Měli téměř magickou úctu žvlům, půdě a živočichům, protože denně řešili otázku přežití, tedy života a smrti. Technickým pokrokem se člověk z tohoto vztahu vymanil.

Dnes se přírodou nezabýváme pro přímý užitek, ale pro peníze. Cílem je maximální výtěžnost z přírody pro uspokojení nejrůznějších lidských potřeb (zemědělství, medicína, turistický ruch...). Od této skutečnosti se bohužel odvíjí mnoho důsledků. Neznalost a nezáměr o přírodní hodnoty obyčejného člověka vede k nenapravitelnému ničení přírody. Pokud chceme porozumět vztahům lidí k přírodě a životnímu prostředí, pomůže nám k tomu potřeba kontaktu s přírodou, adaptace na přírodní podmínky, estetický postoj k přírodě, etický postoj k přírodě a environmentální vědomí.

3. PRAKTICKÁ ČÁST

3.1. Program

3.1.1. Cílová skupina

Členové zájmových útvarů Přírodní tvoření ve věku od 1. do 5. třídy a od 6. do 9. třídy působící v DDM Sokolov s činností zaměřenou na land art, focení a environmentální výchovu.

3.1.2. Příprava programu, idea

Název programu	Koncept art	Konkrétní cíle v jednotlivých expresivních úrovních	Stručný popis realizace
Proces zrození a zániku v přírodě	Na základě programu v přírodě, využívající nástroje artefiletiky a zážitkové pedagogiky s inspirací v konceptuálním umění a land artu, vytvořit expresivní situaci vedoucí k mentalizaci o procesech zrození a zániku v přírodě jako nedílné součásti života.	<u>Konstruktivní</u> Nalezení prostoru. Poznávání specifík okolního materiálu pomocí smyslů. <u>Významový</u> Pochopení preferovaných smyslů, přiřazení pocitů k vybranému prostoru. <u>Prožitkový</u> Užití si sdílení sebe a bezprostředního okolí a umění tyto prožitky pojmenovat. <u>Empatický</u> Očekávání účastníků, pocity z krajiny.	Realizace bude rozdělena na části v lese: cesta, sdílení, stavba objektu, první reflektivní dialog a focení; a na část v klubovně: druhý reflektivní dialog.
1. Cesta k místu	Cesta slouží k odcházení od lidí, od civilizace a slouží k probuzení zvědavosti, fantazie, je dobou očekávání tajemství.	<u>Konstruktivní</u> Seznámení účastníků mezi sebou, cesta vlakem za programem, cesta lesem k místu akce. <u>Významový</u> Respektování jedinečnosti a vzájemných odlišností. Vzájemné intelektuální,	Účastníci budou seznámeni mezi sebou, poznají charakter lesa, druhy stromů, seznámí se s mapou vytyčující místo našich aktivit a hranicemi lesa.

		<p>citové i motivační podněcování.</p> <p><u>Prožitkový</u></p> <p>Vyvolání silného prožitku a upevnění pocitu důvěry k ostatním účastníkům programu, konfrontace strachu z neznáma.</p> <p><u>Empatický</u></p> <p>Silné emoční stavy spojené s očekáváním.</p>	
2. Sdílení	<p>Na základě meditačního ticha a zapojení všech svých smyslů subjektivně uchopit neznámou situaci a konfrontovat ji s prekoncepty, se kterými účastník vstupoval do programu.</p>	<p><u>Konstruktivní</u></p> <p>Nalezení prostoru. Poznávání specifik okolního materiálu pomocí smyslů v meditační samotě.</p> <p><u>Významový</u></p> <p>Pochopení preferovaných smyslů, přiřazení pocitů k vybranému prostoru.</p> <p><u>Prožitkový</u></p> <p>Užití si sdílení sebe a bezprostředního okolí a umět tyto prožitky pojmenovat.</p> <p><u>Empatický</u></p> <p>Očekávání účastníků, pocity z krajiny.</p>	<p>Účastníci mají za úkol najít si v našem určeném prostoru místo, které se jim líbí, cítí k němu nějaký vztah, místo, které je něčím oslovuje. Na tomto místě si sednou nebo lehnou a v meditačním klidu zavřou oči a vnímají zvuky a vůně, dotýkají se povrchu země, kůry či kamenů a sledují všechny přicházející vjemy.</p>
3. Objekt	<p>Provést úkol, jehož námět a technika je dána, na základě transformace daných konceptů skrze své prekoncepty, sloužící účastníkovi k produkci představ, které se promítnou tvorbou do stavby expresivního díla, artefaktu</p>	<p><u>Konstruktivní</u></p> <p>Nalezení prostoru, vybudování úkrytu, vymezení intimní zóny. Intuitivně vytvořit esteticky zajímavé dílo-objekt v prostoru krajiny.</p> <p><u>Významový</u></p> <p>Pochopení preferovaných smyslů, přiřazení pocitů</p>	<p>Účastníci si vyberou ve vymezeném prostoru místo ke stavbě objektu, sloužícímu k přenocování v lese, tento objekt – esteticky zajímavý, postaví z materiálu nacházejícímu se ve stejném prostoru.</p>

	v podobě esteticky zajímavého objektu.	k vybranému prostoru. <u>Prožitkový</u> Užít se radost z tvorby, sblížit se s lesem, umět hodnotit své prožitky a smysl tvorby. <u>Empatický</u> Odhalení vztahu člověka, jeho díla a krajiny, konfrontace očekávání s pocity při tvorbě.	
4. Reflektivní dialog I.	Na základě objektivní a intersubjektivně sdíleném předpokladu prekonceptů vytvořit koncept sdílení lidí a krajiny v bezprostředním kontaktu a emoční či intelektuální uchopení stavby objektu v krajině.	<u>Konstruktivní</u> Posouzení tvůrčí činnosti z různých úhlů. Vytvářet předpoklady pro zlepšení příští tvorby. <u>Významový</u> Analýza díla, pochopení prekonceptů svých i členů skupiny. Pochopení díla v jeho celistvé a živoucí podobě – hodnotové poznávání – vytvoření konceptu. <u>Prožitkový</u> Vracet se k prožitkům z tvorby – schopnost interpretace exprese <u>Empatický</u> Očekávání účastníků, konfrontace.	Reflektivní dialog se bude odehrávat bezprostředně po splnění úkolu Objekt v lese před odjezdem zpět do města. V hermeneutickém kruhu budou položeny čtyři otázky: Popiš nám místo, které si zvolil(a) k relaxaci a proč? Co si prožíval(a) při kontaktu s přírodou, jak si se cítil(a) a co jsi slyšela a cítila? Popiš nám místo, které si zvolil(a) ke stavbě příbytku a proč? Co ti dalo nejvíce práce při tvorbě?
5. Focení	Vznikající fotografie nejsou primárními díly, slouží k zachycení artefaktu a jeho změn v čase, demonstrujíc tak nevyhnutelný zánik v přírodním procesu.	<u>Konstruktivní</u> Tvůrčí činnost spojená s dokumentací stavu objektů po uplynutí několika týdnů. <u>Významový</u> Emoční odstup od díla. <u>Prožitkový</u> Užití si sdílení sebe a bezprostředního okolí.	Focení objektů bude probíhat v rozmezí pěti týdnů a fotografie budou sloužit jako dokument k závěrečné reflexi na téma zániku díla v přírodě.

		<u>Empatický</u> Odhalení vztahu člověka, jeho díla a krajiny, konfrontace očekávání s pocity při tvorbě.	
6. Reflektivní dialog II.	Na základě objektivní a intersubjektivně sdíleném předpokladu prekonceptů vytvořit koncept procesů zániku v přírodě.	<u>Konstruktivní</u> Seznámení s časosběrnými fotografiemi. Seznámení účastníků s uměleckými díly vybraných land artových umělců. <u>Významový</u> Uchopení významu tvorby v návaznosti na osobní kognitivní zkušenosti. Poznávání interpretační rozmanitosti. <u>Prožitkový</u> Vypořádání se se zánikem díla. Sebezkušenostní a zážitkové poznání. <u>Empatický</u> Účastníci mají možnost poznat vztah mezi dílem umělce a krajinou v čase.	Druhý reflektivní dialog se uskuteční po pěti týdnech v klubovně domu dětí. Na interaktivní tabuli budou promítány časosběrné fotografie s průběhu programu a tvorba umělců land artu, která inspirovala program. V hermeneutickém kruhu budou položeny tyto otázky: Jak se liší skutečný stav vašich staveb od tvých představ? Myslíš, že je tvůj objekt estetický?

3.2. Realizace programu

3.2.1. Cesta

3.2.1.1. Koncept art

Cesta slouží k odcházení od lidí, od civilizace a slouží k probuzení zvědavosti, fantazie, je dobou očekávání tajemství.

3.2.1.2. Konkrétní cíle v jednotlivých expresivních úrovních

Konstruktivní: Seznámení účastníků mezi sebou, cesta vlakem za programem, cesta lesem k místu akce.

Významový: Respektování jedinečnosti a vzájemných odlišností. Vzájemné intelektuální, citové i motivační podněcování.

Prožitkový: Vyvolání silného prožitku a upevnění pocitu důvěry k ostatním účastníkům programu, konfrontace strachu z neznáma.

Empatický: Silné emoční stavy spojené s očekáváním.

3.2.1.3. Popis realizace aktivity Cesta

Na místo konání našeho programu jsme jeli vlakem, cesta trvá ze Sokolova asi 10 minut. Vystoupili jsme ve stanici Svatava Podlesí. Malá železniční stanice se nachází na rozhraní obytných domů a lesa. My jsme měli v plánu vydat se cestou, která vede podél železničních kolejí po jedné straně a lesa na straně druhé. Tady jsme zahájili náš projekt.

Na kraji lesa se seznámili mezi sebou členové obou klubů. Vždy jeden člen klubu představil jiného člena ze stejné skupiny jménem a krátkým popisem. Starší členky doprovázely své představení smíchem, jak je to u tohoto věku obvyklé. Mladší členové brali svůj úkol velmi vážně a bylo na nich vidět napětí a zvědavost. Všichni účastníci pracují v klubech, které jsou zaměřeny na land art a focení, proto nebylo zapotřebí je s tímto uměním seznamovat. Od začátku školního roku jsme již společně uskutečnili řadu malých programů. Proto jsme hned přistoupili k seznámení se s krajinou. Na cestě k místu projektu, které jsem předem vytipovala, jsme zjistili, že se nacházíme v nádherném borovicovém lese, kde se jen místy snaží o své místo také smrky, které však nedosahují takové velikosti, jako dominantní borovice. Na kraji lesa u cesty rostlo pár listnatých stromů, děti měli problém bez listů určit jejich druh. Nakonec jsme došli k tomu, že jde převážně o břízy a černý bez. Vysvětlila jsem účastníkům, že projekt, kterého se zúčastní, je především zaměřen na zjištění vztahu člověka a přírody, uvědomění si vlastního postoje, jeho významu ve vlastním životě. Tento postoj budeme zkoumat na základě tvorby a prožitku.

3.2.1.4. Hodnocení aktivity Cesta

Dalo by se říci, že společná cesta vlakem a později pěšky byla výborným tahem. Účastníci se vzájemně naladili a zvědavě očekávali akci. Představováním jsme trochu uvolnili napětí. Starší členky doprovázely své představení smíchem, jak je to u tohoto věku obvyklé. Mladší členové brali svůj úkol velmi vážně a bylo na nich vidět napětí a zvědavost.

Většina účastníků tráví v lese čas s rodinou pouze v čase chození na houby a cestou na nějaké památky. O biotopu lesa toho příliš neví. Při našich pravidelných setkáních chodíme k rybníku, do remízky a městského parku. Proto jsme si při cestě povídali o spolupráci jednotlivých druhů stromů mezi sebou, ale také v symbióze s houbami, lesními živočichy a mechy či lišejníky.

Počasí nám přálo, byl příjemný jarní den a snesitelné teploty. Vyprávěním jsem děti motivovala a ty se už těšily na tvořivou činnost. Starší děvčata se dívala na mladší členy trochu s úsměvem, ale také těžko skrývala zvědavost.

3.2.2. Sdílení

3.2.2.1. Koncept art

Na základě meditačního ticha a zapojení všech svých smyslů subjektivně uchopit neznámou situaci a konfrontovat ji s prekoncepty, se kterými účastník vstupoval do programu.

3.2.2.2. Konkrétní cíle v jednotlivých expresivních úrovních

Konstruktivní: Nalezení prostoru. Poznávání specifik okolního materiálu pomocí smyslů v meditační samotě.

Významový: Pochopení preferovaných smyslů, přiřazení pocitů k vybranému prostoru.

Prožitkový: Užít si sdílení sebe a bezprostředního okolí a umět tyto prožitky pojmenovat.

Empatický: Očekávání účastníků, pocity z krajiny.

3.2.2.3. Popis realizace aktivity Sdílení

Účastníkům programu jsem ukázala prostor lesa, který mohou využít pro svou první aktivitu. Hranici určovaly koleje, most, cesta kolem řeky a nejvyšší bod lesa, který byl na dohled. Všichni účastníci měli notýsek, kde měli vlepenou mapu prostoru a další bílé stránky určené k záznamům, podle svého uvážení. Prostor byl určen a zbývalo vysvětlit úkol.

Zadání: „Najděte si v našem určeném prostoru místo, které se vám líbí, cítíte k němu nějaký vztah, místo, které vás něčím oslovuje. Na tomto místě se pohodlně usadte, lehněte nebo opřete. Zavřete oči a vnímejte zvuky a vůně, dotýkejte se povrchu země, kůry či kamenů. Takto zůstaňte, než uslyšíte domluvený signál.“

Domluvili jsme, že signálem bude vždy píšťalka, první písknutí bude signálem, že už nikdo nebude rušit a v klidu všichni spočinou na vybraném místě, druhé písknutí bude znamenat

ukončení aktivity. Účastníci se začali rozcházet a hledali si místo, byla jsem schopna z cesty vidět všechny a tak ve vhodnou chvíli písknout. Pak jsem nechala všechny v klidu, po chvíli jsem šla po cestě a fotila. Neřekla jsem předem čas druhého signálu, sledovala jsem, až začnou být někteří neklidní a já poznám, že je čas aktivitu ukončit.

I když měli všichni za úkol být sami, někteří byli velmi blízko sebe. Ze starších dívek dokázala být úplně sama jen Zuzka a Simona, ostatní si našli místo na pařezech velmi blízko sebe. Mladší dokázali najít místa sami pro sebe, jen Andrea zvolila místo s Evelínou a Kristýna s Janou. Andreu s Evelínou jsem musela upozornit, aby se zklidnili, jsou velmi hyperaktivní a obě potřebují vyjadřovat své pocity okamžitě. Starší děvčata dokonce nabourávala klid občasným napodobováním zvuků sovy apod. Když jsem viděla uvolnění některých účastníků, zamítla jsem ostré písknutí a protože prostor, ve kterém účastníci byli, nebyl příliš velký, zvolila jsem hlasitější slova pro ukončení aktivity, bylo to asi po dvaceti minutách. Sešli jsme se na palouku u lesa a já vyzvala účastníky, aby si zaznamenali všechny zvuky, vůně a pocity do svých notýsků. Já jsem si zaznamenala do mapy místa se jmény účastníků, která zvolili pro svou krátkou meditaci.

Foto 1: Zuzka

Foto 2: Simona

Foto 3: Adéla

Foto 4: Zuzka ml.

Foto 5: Andrea

Foto 6: Evelína

3.2.2.4. Hodnocení aktivity Sdílení

Účastníci dokázali najít v lese prostor pro své okamžiky samoty. Prostor si většina účastníků vybírala podle vizuálního vzhledu místa a různých priorit, jako je hebkost porostu, blízkost k ostatním účastníkům nebo poloha místa vzhledem k cestě. K ohodnocení místa využívali účastníci hlavně zrak a hmatovou zkušenost s přírodními materiály.

I když se všichni při výběru místa spoléhali především na zrak a na hmat, překvapilo je množství pocitů a vjemů, které jim umožnil sluch při plnění úkolu. Účastníci si uvědomili důležitost využívání všech lidských smyslů. Vždyť slyšení nám napomáhá uvědomit si prostor, pohyb a čas. Smysl zvuku chápeme při soustředění se na zdroj zvuku a jsme schopni ho identifikovat v prostoru a čase. Rozlišení jednoho zvukového vjemu mezi více sluchovými podněty funguje jako figura a pozadí, proto účastníci dokázali při správném soustředění rozlišit jeden zvuk od druhého a správně je identifikovat a přehazovat mezi sebou podle zaměření a soustředění.

Vůně lesa ustoupila do pozadí, a i když někdo z účastníků pronesl nadšení z čerstvého vzduchu, nijak to neupoutalo pozornost, ani podnět ke komunikaci.

Místa, která si účastníci vybírali, byla stejně odlišná, jako je prožívání každého z nich. U každého zafungoval jiný princip výběru, každý prožíval svou relativní samotu po svém. Dokonce to někdo nedokázal vůbec a raději volil blízkost přítele. Být sám se sebou je velmi těžké a mnohokrát je to těžší než fyzická námaha.

3.2.3. Objekt

3.2.3.1. Koncept art

Provést úkol, jehož námět a technika je dána, na základě transformace daných konceptů skrze své prekoncepty, sloužící účastníkovi k produkci představ, které se promítnou tvorbou do stavby expresivního díla, artefaktu v podobě esteticky zajímavého objektu.

3.2.3.2. Konkrétní cíle v jednotlivých expresivních úrovních

Konstruktivní: Nalezení prostoru, vybudování úkrytu, vymezení intimní zóny. Intuitivně vytvořit esteticky zajímavé dílo-objekt v prostoru krajiny.

Významový: Pochopení preferovaných smyslů, přiřazení pocitů k vybranému prostoru.

Prožitkový: Užít se radost z tvorby, sblížit se s lesem, umět hodnotit své prožitky a smysl tvorby.

Empatický: Odhalení vztahu člověka, jeho díla a krajiny, konfrontace očekávání s pocity při tvorbě.

3.2.3.3. Popis realizace aktivity Objekt

Zadání: *„Znovu si nalezněte prostor, tentokrát by vám tento prostor měl sloužit k ukrytí, k přenocování a k bezpečnému pobytu, pracujte se všemi přírodními materiály v prostoru lesa, popř. konopným provázkem, který mám pro vás k dispozici.“*

I další úkol tedy souvisí s výběrem prostoru v terénu, tentokrát mohou účastníci vytvořit skupiny.

První skupinu vytvořila Andrea, Evelína a Matyas. Odešli mezi vysoké borovice kousek od cesty. Druhou skupinu tvořila Kristýna, Zuzka a Jana, ty odešly směrem do kopce nad skálu. Adéla a Šárka zůstaly spolu, ale potom si Šárku vzaly do skupiny starší dívky Beáta, Petra a Zuzka, Šárka se cítila zřejmě polichocena a i když většinou pracuje sama, tentokrát se přidala k této skupině. Odešly vysoko na nejvyšší vrstevnici od cesty. Adélka zbyla sama, odešla mezi nízké smrčky. Martina s Eliškou se odebraly pod skálu a Jitka se Simonou v podstatě celou dobu hledaly svůj prostor a jen s velkými obtížemi nakonec přeci jenom zůstaly v jednom místě. Šárka po nějakém čase zjistila, že starší dívky vůbec nevyužijí její kreativitu a odešla k Adéle, kde se cítila spokojenější. Nezasahovala jsem vůbec do tvorby členů, jen jsem chodila po lese a fotila, jen Jitku se Simonou jsem se snažila otázkami motivovat k tvorbě. *Co vlastně hledáte? Čeho chcete dosáhnout? Jaký typ úkrytu chcete zvolit? Jaký materiál je vám nejpříjemnější?* Děvčata

nevěděla, ale i hledání si užívala, smála se a objevovala. Ze všech účastníků se jediná Šárka zeptala, zda nebude přírodě vadit, že použije provázky a jak dlouho zde zůstanou. Uspokojila jí odpověď, že asi 2 roky, protože jsem zvolila provázek z konopného vlákna. Všichni účastníci si tvorbu užívali, velmi mě překvapilo, jak si to užívají starší dívky. Bylo velmi zajímavé sledovat sociální vazby v jednotlivých skupinách. Každá skupina zvolila úplně jiný systém stavby i strategii ukrytí.

Foto 7-8: Realizace objektu; Matyas, Evelína a Andrea: Objekt stál v otevřeném prostoru vysokých borovic. Nejdřív skupina vytvořila první příbytek a po jeho postavení Matyas vyjádřil prosbu, aby měl svůj úkryt, proto skupina vytvořila úkryt po obou stranách stromu.

Foto 9-10: Realizace objektu; Zuzka, Petra a Beáta: Pro svůj úkryt zvolila děvčata nejvyšší bod v terénu, místo bylo přirozené zarostlé malými smrky, tvořící kruh. Dívky ohraničily tento kruh větvemi a stěny vyplnily kapradím.

Foto 11-13: Realizace objektu; Jana, Zuzka ml. a Kristýna: Děvčata si zvolila zarostlé místo na okraji skály. Stěny svého přístřešku vytvořila prostým pokládáním větví na sebe. Za stěnou si vytvořila šňůru na prádlo, kam si rozvěsila náhradní oblečení z batohu. Ve svém úkrytu si vytvořila „pelíšek“ s ohništěm.

Foto 14-15: Realizace objektu; Martina a Eliška: dívky zůstaly nejbliž našeho shromaždiště pod skalou. Nejdřív si vytvořily z provázků síť mezi dvěma stromy a potom ji zakryly větvemi. Jejich prostor byl ukrytý v přirozené roklině tvořené ze tří stran skálou a přístupné jen z jedné strany. Vstup nebyl vidět z cesty, ale byl od ní vzdálený jen několik kroků.

Foto 16-18: Realizace objektu; Adéla a Šárka: prostor si vybrala Adéla, protože Šárka se k ní přidala až asi po půl hodině po začátku projektu. Prostor byl na malé docela ostré vyvýšenině, špatně přístupné ze všech stran z několika malými smrčky a keři. Děvčata si víc než úkryt užívala práci s provázkem, svazovala větvičky k sobě, tvořila brány a spletené překážky, jejich objekt nebyl vůbec zakrytý.

Foto 19-21: Realizace objektu; Jitka a Simona: Po dlouhém hledání a chození po lese si děvčata našla velmi zarostlý prostor, ukrytý ve vlněném terénu, který byl sám o sobě úkrytem, takže

stačilo najít pár spadlých větví v okolí a zavěsit je na provaz, který byl uvázan mezi dvěma stromy. Simona leží v nezakrytém prostoru, aby demonstrovala, že prostor je sám o sobě úkrytem.

3.2.3.4. Hodnocení aktivity Objekt

Při druhém úkolu už byli účastníci odváznější. Jak je vidět na mapě (viz. Přílohová část, strana V), prostor k tvorbě se rozšířil i vzdálenosti mezi skupinami byl mnohem větší. V počátku se nikdo nerozhodl tvořit sám, Adélka zůstala sama, ale ne úplně dobrovolně. Možná proto se prostor rozšířil, členové vytvořených skupin nemuseli být sami se sebou, ale mohli svou hru sdílet, byli odváznější. Prostor pro tvorbu objektu si každá skupina vybrala podle jiných pravidel. Někdo volil otevřený prostor, někdo se více kryl, někdo hledal jen zajímavé místo. Projevily se zde, více jak u prvního úkolu, sociální vazby mezi účastníky, ambice, životní priority, vlastnosti i charakter účastníků. Ovšem všichni bez výjimky se snažili vytvořit esteticky zajímavé dílo, a to i přes to, že ve svém díle tuto estetičnost zpočátku nenalezli.

Při tomto úkolu přišel opět na řadu zrak a hmat. Účastníci využívali své předchozí zkušenosti s domy, hrady a obytnými objekty a zařazovali je do své stavby. Do činnosti byly zapojeny ideály a estetické normy. Některé objekty měly stěny, jiné střechu, také se podařilo vytvořit padací dveře, ohniště, ale také brány a okna. Děti přirozeně pojmenovávaly tyto stavební prvky a byly hrdé na svou schopnost řemeslníků a architektů.

Když jsem viděla nadšení a elán, které do stavby účastníci dávají, uvědomila jsem si, že už neřeší pichlavé jehličí, smůlu na větvích nebo bláto. Najednou šly všechny obavy stranou a převládla jen touha stavět. V tomto okamžiku mě napadlo, že jsem měla oba úkoly otočit. Vznikla hravá uvolněnost a naplno vstupovala do hry imaginace, fantazie a umělecká představivost. Jak by nyní vypadala meditační chvíle sama se sebou? Možná by byly děti odváznější a ne tolik svázané ve výběru místa.

3.2.4. Reflektivní dialog I.

„Díky komunikačnímu naladění jsou na podkladě estetického zaměření vytvořeny základní podmínky dekódování uměleckých sdělení.“⁷

⁷ KULKA, Jiří. *Psychologie umění*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada), str. 358. ISBN 978-80-247-2329-7.

3.2.4.1. Koncept art

Na základě objektivní a intersubjektivně sdíleném předpokladu prekonceptů vytvořit koncept sdílení lidí a krajiny v bezprostředním kontaktu a emoční či intelektuální uchopení stavby objektu v krajině.

3.2.4.2. Konkrétní cíle v jednotlivých expresivních úrovních

Konstruktivní: Posouzení tvůrčí činnosti z různých úhlů. Vytvářet předpoklady pro zlepšení příští tvorby.

Významový: Analýza díla, pochopení prekonceptů svých i členů skupiny. Pochopení díla v jeho celistvé a živoucí podobě – hodnotové poznávání – vytvoření konceptu.

Prožitkový: Vracet se k prožitkům z tvorby – schopnost interpretace exprese

Empatický: Očekávání účastníků, konfrontace.

3.2.4.3. Popis realizace aktivity Reflektivní dialog I.

Zadání: „Po prvním úkolu jste měli možnost zaznamenat si své dojmy a pocity do notýsků, poprosím Vás, abyste odpověděli na otázky, podělte se se všemi účastníky o své pocity a zážitky z pobytu v přírodě a ze samotné tvorby. Prosím, abyste hovořili krátce a nechali prostor každému účastníkovi.“

- Popiš nám místo, které si zvolil(a) k relaxaci a proč?
- Co si prožíval(a) při kontaktu s přírodou, jak si se cítil(a) a co jsi slyšela a cítila?

Otázky jsem také položila mezi účastníky doprostřed kruhu. Rozhodla jsem, že nejdřív budeme odpovídat na první dvě otázky a teprve v druhém kole na druhé dvě otázky. Beáta se sama rozhodla odpovídat první, vzala si do ruky šišku a po odpovědi jí předala dál, spontánně byla šiška nazvána „povídací šiškou“.

Uvedu zde některé odpovědi na první otázku:

Místo jsem si vybrala, protože bylo nejčistší, byla tam sice nějaká pohozená lahev a papír, ale žádné pichlavé jehličí.

... protože tam byla heboučká tráva.

... protože to bylo blízko Andrei.

... byl tam strom, co vypadal jako křeslo, ale nakonec jsem se jen opřela a stála.

... byl to rozlehlý prostor s pařezy, na jeden jsem si chtěla sednout, nechtěla jsem si sednout na zem.

... místo vypadalo jako doupě, úplně mě lákalo si lehnout.

... bála jsem se a tak jsem si vybrala místo, kde už někdo je.

... bylo to daleko ode všech, chtěl jsem být sám.

Odpovědi na druhou otázku měli účastníci ve svých notýscích. Šárka si na přední stranu nakreslila hlinou kmen stromu a tužkou větve, měla radost ze svého objevu přírodní barvy. Uvedu zde nejčastější odpovědi:

Slyšela jsem zpívat ptáčky, můj komentář: dokázali jste rozeznat, kolik druhů zpěvu jste slyšeli? – v odpovědích se děti shodly, že byli tři, hučení řeky, štěkání psa, vítr, vlak a jeho troubení, cvakání fotoaparátu, povídání některých dětí. Cítila jsem nějaký hmyz, vítr, strach – raději jsem měla otevřené oči a pozorovala kaňky, můj komentář: jaké kaňky? – kaňky, co se vytvořily v korunách stromů, když jsem ležela – dodnes popravdě nevím, co jsou kaňky, ale zřejmě prostor mezi větvemi načechraných borovi, byla mi zima, můj komentář: věděla si, že strávíme v lese celý den, proč si se neoblékla tepleji? – odpověď: Nebylo jasně řečeno, že mám být teple oblečená – na svou obranu mohu jen uvést, že jde o skoro patnáctiletou dívku.

Povídací šiška oběhla celý kruh, byl čas na svačinu a potom na odpovědi na druhé dvě otázky.

- Popiš nám místo, které si zvolil(a) ke stavbě příbytku a proč?
- Co ti dalo nejvíce práce při tvorbě?

Zde jsou tak, jak jsem si je zaznamenala:

Zuzka ml.: *Našli jsme si útulné a nenápadné místo, bylo tu hodně materiálu na vytvoření příbytku, moc se mi líbil ten potůček, co tam byl a sráz, který nás odděloval ode všech. Bavila mě spolupráce s Kristýnou a Janou, taky ten falešný oheň, co vymyslela Kristýna. (Kristýna lila do falešného ohniště horký čaj a s ohniště šla pára :). Nejvíce práce nám dala stěna z větví.*

Děvčata, která stavěla tento příbytek, jsou velmi hravá, na jejich stavbě to bylo vidět v podobě vtípků – prádla na šňůře a ohniště. Zároveň z jejich příbytku byla cítit láska k domovu a rodině.

Andrea: *Našli jsme si rozlehlý prostor, kde bylo vidět do všech stran. Líbil se mi kámen blízko našeho stromu. Evelína nám moc nepomohla, jen si stále hrála. Kolem nás bylo hodně větví a tak jsme je začali s Matyasem opírat o kmen stromu. Příbytek jsme si vystlali kapradím.*

Evelína je velmi neklidná a nesoustředěná, je šaškem skupiny, ale pracovitá není, Andrea je naopak velmi pracovitá a organizačně schopná, proto k sobě děvčata inklinují. Andrea zvládne

všechnu práci sama a na Evelínu naoko zlobí. Matyas je nejmladší a klidný, přirozeně si vybral Andreu se sociálním cítěním. Jejich dílo bylo v otevřeném prostoru, i Andrea, Evelína a Matyas jsou velmi otevření.

Petra: *Našli jsme si místo na kopci s rozhledem do dálky. Skupina stromů tvořila sama o sobě úkryt, půlka práce byla hotová. Zaměřili jsme se na technické vychytávky, jako padací dveře, ale moc nám to nešlo.*

Petra, Beáta a Zuzka jsou inteligentní děvčata a před tím než začala stavět, dobře si celý prostor lesa prohlédla. Využila přírodní úkryt a hrála si jen s detaily. Ani jedna z nich není dominantní, jsou schopné pracovat v týmu a ještě si to užít.

Šárka: *Bavilo mě tvořit ty obrazy z větví a brány. Ohradila jsem si s Adélkou jen malý prostor a ozdobilo ho.*

Šárka i Adéla jsou snílci, jejich fantazie je obrovská a tak byly velmi pyšné na svou stavbu, byl pro ně hradem. Hrály si s malými detaily a stále pracovaly na zdobení a zkrášlování.

Martina: *Nevím, proč jsme si to místo vybrali. Snad proto, že byl snadno přístupný z místa našeho setkání.*

Martina s Eliškou jsou kreativní, největší část času strávily nad splétáním provázku pro základ střechy. V reflexi nebyla ani jedna z nich sdílnější.

Jitka: *Vůbec jsem nevěděla, kde začít. Se Simonou jsme neustále bloudily a dělaly si velkolepé plány. Když jsme se do těch projektů pustily, nešlo nám to. Teprve, když jsme si prohlédly příbytky ostatních, přišly jsme na způsob, jak příbytek uskutečnit.*

Jitka si v životě dává velké cíle, míří vysoko a je velmi ambiciózní. Simona je optimistická a hravá dívka, tím že se spojila s Jitkou, nechala se strhnout velkými plány Jitky, ta se nechtěla smířit jen tak s nějakou stavbou. Po několika nezdarech nechala organizaci na Simoně a dívky přeci jenom přístřešek vytvořily a s vtipem Simoně vlastním, svůj úkryt i vyzkoušely.

3.2.4.4. Hodnocení aktivity reflektivní dialog I.

Nálada byla velmi uvolněná a příjemná. Členové skupin jsou na reflektivní dialogy zvyklí, takže všichni respektovali pravidla bezpečného kruhu. Starší děvčata nebyla tak otevřená, jako když jsou sama bez skupiny mladších členů. Nejméně se zapojovala Eliška a Martina, procházejí velmi těžkým obdobím dospívání, mají introvertní povahu a sdílnější jsou pouze v malém kruhu svých vrstevníků. Naopak stejně stará Beata a Petra velmi otevřeně interpretovala své odpovědi.

Mladší členové neměli problém s komunikací, byli otevření a vyprávěli by celé hodiny, pokud by k tomu dostali prostor. Po reflektivním dialogu nikdo nechtěl zpátky do města a než jsme měli odejít na vlak, vraceli se ke svým příbytkům a na vlak jsme odešli až na poslední chvíli.

3.2.5. Focení

3.2.5.1. Koncept art

Vznikající fotografie nejsou primárními díly, slouží k zachycení artefaktu a jeho změn v čase, demonstrujíc tak nevyhnutelný zánik v přírodním procesu.

3.2.5.2. Konkrétní cíle v jednotlivých expresivních úrovních

Konstruktivní: Tvůrčí činnost spojená s dokumentací stavu objektů po uplynutí několika týdnů.

Významový: Emoční odstup od díla.

Prožitkový: Užít si sdílení sebe a bezprostředního okolí.

Empatický: Odhalení vztahu člověka, jeho díla a krajiny, konfrontace očekávání s pocity při tvorbě.

3.2.5.3. Popis realizace aktivity Focení

Focení objektů probíhalo v rozmezí pěti týdnů tak, aby fotografie sloužily jako dokument k závěrečné reflexi na téma zániku díla v přírodě. Fotografie pořizovala sama vedoucí programu, při dvou návštěvách lesa bez dětí. Na místo jela autem k železniční stanici a pak pěšky, stejně jako v den realizace programu.

3.2.5.4. Hodnocení aktivity Focení

Původním předpokladem bylo docházet na místo akce s některými členy, ale v průběhu psaní programu a uvědomění si své neschopnosti odstoupit od programu jako nezávislý pozorovatel jsem tento plán pozměnila a na focení chodila sama, abych si zmentalizovala své pedagogické zážitky. Při těchto toulkách s fotoaparátem jsem s pokorou zjistila, z kolika částek se naše dílo skládá, jak jsem se obohatila a zrekonstruovala své dosavadní prekoncepty.

3.2.6. Reflektivní dialog II.

3.2.6.1. Koncept art

Na základě objektivní a intersubjektivně sdíleném předpokladu prekonceptů vytvořit koncept procesů zániku v přírodě.

3.2.6.2. Konkrétní cíle v jednotlivých expresivních úrovních

Konstruktivní: Seznámení s časosběrnými fotografiemi. Seznámení účastníků s uměleckými díly vybraných land artových umělců.

Významový: Uchopení významu tvorby v návaznosti na osobní kognitivní zkušenosti. Poznávání interpretační rozmanitosti.

Prožitkový: Vypořádání se se zánikem díla. Sebezkušenostní a zážitkové poznání.

Empatický: Účastníci mají možnost poznat vztah mezi dílem umělce a krajinou v čase.

3.2.6.3. Popis realizace aktivity Reflektivní dialog II.

Uběhlo pět týdnů od realizace programu a byl čas sejít se s účastníky při závěrečném reflektivním dialogu. Sešli jsme se v klubovně Domu dětí v Sokolově s interaktivní tabulí, na které jsme si pustili prezentaci fotek, focených v průběhu času po skončení akce.

Foto 24 až 36: V levé části jsou fotografie z první návštěvy, tedy po dvou týdnech od realizace, v pravé části jsou fotografie po pěti týdnech od realizace projektu.

Účastníci také poprvé viděli fotografie ze setkání v lese. Bylo naprosto úžasné sledovat děti, jak jsou nadšené při prohlížení fotografií z projektu, ty je navrátily ke vzpomínkám a všechny byly nadšené. Znovu se vracely k zážitkům prožitým v lese a mluvily jeden přes druhého, ukazovaly na tabuli a několikrát jsem musela prezentaci vrátit zpět. Účastníkům se vracely všechny kladné emoce a oni si mohli znovu přehrát naši hru a návrat do fiktivního světa našich staveb.

Potom přišly na řadu fotografie, které jsem nafotila po dvou týdnech a pak po dalších třech týdnech. V té době přišlo jaro a všechno začalo zelenat, houští zhoustlo a kapradiny oschly nebo je odvál vítr.

Nechala jsem běžet prezentaci a položila doprostřed našeho „bezpečného kruhu“ otázky:

Jak se liší skutečný stav vašich staveb od tvých představ?

Myslíš, že je tvůj objekt estetický?

Čekala jsem, že objekty už v lese nebudou, že je někdo zničí.

Překvapilo mě, že naše stavby v lese stále jsou.

Naše objekty v lese stále stojí, jsou jen trochu pohlceny zelení a méně rozeznatelné, jinak jsem si myslela, že už tam nebudou.

Při těchto odpovědích se většina účastníků myslela, že jim jejich objekty někdo zničí. Když jsme se dostali na otázku kdo, odpověděli lidé. Také jsme se shodli, že kdybychom tyto stavby postavili ve městě, dávno už by nebyly. Les se najednou jevil jako mnohem bezpečnější místo než město. V diskuzi jsme se dotkli toho, proč v lidech přetrvává pocit nebezpečí lesa, že je to z dob středověku, kdy v lese sídlili lupiči, pytláci a vydědění. Dnes jsou mnohem nebezpečnější ulice města. Všichni se pak shodli, že návštěvníků lesa, zvláště mimo cestu je opravdu tak málo,

že těch pět týdnů mělo na naše objekty vliv pouze počasí. V závěru odpovědí na první otázku jsme se shodli, že jsme čekali mnohem větší zkázu. Nikoho nepřekvapil vliv počasí a ročního období na změny. Myslela jsem si, že se dostaneme mnohem více k otázkám pomíjivosti a zániku života, ale z diskuze vyšlo najevo, že je plynutí času a změny s tím spojené pro děti samozřejmostí. Děti této věkové skupiny jsou v neustálém pohybu a žijí přítomnou chvílí. Budoucnost jsou sny, které se stále jeví jako splnitelné a čas pro ně plyne pomalu, neuvědomují si ještě rychlost plynutí života a nemají z tohoto pohybu strach. Velmi racionálně dokázaly přijmout změnu, která na objektech nastala a jediné, co chtěly, vrátit se do lesa, do hry a znovu prožívat radost z tvorby a hry. V tomto okamžiku se projevilo plynutí času a uvědomění si skutečnosti, že se přítomná chvíle nedá zopakovat. Zde jsme se dostali do bodu, kdy došlo k pochopení zániku, překvapivě to nebyla změna na struktuře stavby, ale změna související s návratem do chvíle radostného prožitku, fantazie a hry. Vše se transformovalo do naší paměti jen formou vzpomínek.

Druhá otázka se týkala estetičnosti díla. Myslíš, že je tvůj objekt estetický?

Co znamená estetický?

Nejdřív jsme si museli vysvětlit slovo estetika – estetické. Abych dětem osvětlila tento termín, požádala jsem je, aby začaly říkat vše, co jim připadá krásné a psaly to na tabuli. Objevila se celá řada objektů od věcí až po zvířata a lidi: *kůň, květiny, obloha, hračky, co mám doma, psi, sestra, maminka....* Došli jsme tedy přes asociace k zjištění, že to všechno, co na nás působí krásně, zasahuje naše pocity a dojmy je estetické.

Pak už děti věděly, co od nich chci slyšet:

Náš dům je epický. (Slovo epický je novotvar, který děti často používají. Je to slovo zahrnující nadšení, překvapení i okouzlení.) *Chtěla bych v něm nějakou dobu pobýt, je úžasný a pohodlný, líbí se mi i okolí domu, kámen, co k němu patří.*

Uvnitř zámku bylo krásně, ty oblouky, co jsme vytvořili, mě uchvátily. Vytvořili jsme kouzelný zámek.

Ale objevily se i jiné odpovědi zvláště u starších dívek:

Hmmm, nevím, snad je to pěkné, ale bavila mě víc ta hra při tvorbě.

Ta stavba mi připadá krásná, teď už bych ale něco udělala jinak, změnila bych postup.

Starší děvčata řešila víc možnosti konstrukce, technické vybavenosti a užitečnosti. Mladší účastníci viděli ve své stavbě všechno, co chtěli vidět. Mnohem větší roli zde hrála fantazie a představivost.

3.2.6.4. Hodnocení aktivity Reflektivní dialog II.

Při povídání a ukazování časosběrných fotografií z programu, kdy jsme seděli v klubovně, byli sdílní všichni účastníci. Když jsem ukazovala díla umělců, která mě od začátku inspirovala, byli všichni nadšení a hledali podobnosti s naším projektem.

Klíčovou otázkou závěrečného reflektivního dialogu byla otázka zániku, vyšla najevo dvě nejdůležitější zjištění. Mé předpoklady k vysvětlení zániku jako nezbytné součásti života, přes zničení objektu, nebylo vůbec naplněno. Účastníci zničení svých objektů předpokládali a velmi snadno se s tím smířili. K pochopení nezbytného plynutí času a s ním spojeného zrození a zániku došlo ve chvíli, kdy děti zjistily, že nemohou úplně stejně zopakovat radostný prožitek spojený s projektem v daném čase, místě a se stejnou sociální skupinou. Zánik na struktuře stavby nás nedovedl k dialogu o pomíjivosti a konci, ale ke stejnému zjištění jsme došli skrze naše prožívání přítomného okamžiku a vzpomínky.

4. VYHODNOCENÍ CELÉHO PROJEKTU

4.1. Hodnocení celého programu, shrnutí důležitých momentů

Účastníky projektu byli členi a členky zájmových klubů Přírodní tvoření, tyto kluby jsou rozděleny podle věku účastníků, v době realizace se potkaly oba kluby poprvé. Z klubu pro starší se zúčastnila: **Eliška, Zuzka, Martina** – žákyně 9. třídy základní školy, **Simona a Jitka** – žákyně 7. třídy základní školy, **Beáta a Petra** – studentky kvarty gymnázia, z klubu mladších dětí se zúčastnil: **Matyáš** – žák 1. třídy, **Zuzka ml. a Jana** - žákyně 2. třídy, **Kristýna, Adéla a Šárka** – žákyně 3. třídy a **Evelína, Andrea** – žákyně 5. třídy. Akce se zúčastnilo **15 členů**.

Na konci měsíce března se podařilo nalézt víkend s přijatelnou předpovědí počasí, do té doby bylo chladné a deštivé počasí, které nebylo vhodné k realizaci plánovaného programu. Protože mám kontakty na všechny členy mimoškolního klubu, nebylo těžké zaslat jim informace o chystané akci, na které jsme už byli předběžně domluveni. Informace se týkaly místa a času setkání skupiny, odjezdu a také návratu vlaku, vybavenosti účastníků a informace o cílové

destinaci. Účastníci věděli, že se bude jednat o výtvarný projekt v prostoru lesa. Cítila jsem z dětí nadšené očekávání, které vrcholilo s příchodem do lesa. Vše probíhalo podle plánu a komunikace ve skupině se vedla na téma lesa a jeho biotopu.

Po bezproblémovém seznámení obou skupin jsme začali realizovat úkol - **sdílení**. Pro přiblížení prvního úkolu jsem využila slov jako: *Zaposlouchejte se, zavřete oči, prožívejte klid, čas jen sami se sebou*. Účastníci se rozešli po cestě a nahlíželi do prostoru lesa. Překvapilo mě, jak blízko sebe si účastníci vybírali místa k meditaci, nikdo se neodvážil daleko od cesty a od ostatních dětí. Naopak jsem očekávala výběr místa s hebkou trávou nebo měkkým mechem. Jen asi polovina dětí však využila možnosti si lehnout na zem a užít si tak povrch celým tělem.

Z reflexe:

Místo jsem si vybrala, protože bylo nejčistší, byla tam sice nějaká pohozená lahev a papír, ale žádné pichlavé jehličí.

... protože tam byla heboučká tráva.

... místo vypadalo jako doupe, úplně mě lákalo si lehnout.

Cílem úkolu bylo pochopit zapojení smyslů a jejich význam pro naše vnímání a to se povedlo. Při hledání prostoru k realizaci účastníci zapojovali hlavně **zrak a hmat**, ale při samotné realizaci **zapojovali především sluch** a zjistili, že dokážou vnímat zvuky, které jim unikaly, když při běžném životě preferují zrak:

Z reflexe:

Slyšela jsem zpívat ptáčky - dokázala jsem rozeznat tři druhy, hučení řeky, štěkání psa, vítr, vlak a jeho troubení, cvakání fotoaparátu, povídání některých dětí.

Také **pocity** jsou mnohem intenzivnější:

Z reflexe:

Cítila jsem nějaký hmyz, vítr, strach.

Pro mnoho dětí bylo velmi náročné vydržet chvíli sám (sama) a vyžadovalo to mnoho úsilí a někdy dokonce nebyly schopny tento úkol splnit, přesně podle mého očekávání. Zdánlivě jednoduchý úkol je totiž velmi namáhavý

Z reflexe:

Místo jsem si vybrala,

... protože to bylo blízko Andrei.

... bála jsem se a tak jsem si vybrala místo, kde už někdo je.

... bylo to daleko ode všech, chtěl jsem být sám.

Podle očekávání si každý zvolil svou originální metodu sdílení.

V reflektivním dialogu jsem zjistila, že děti také vnímaly cvakání fotoaparátu, myslím, že to byl **rušivý element** a při dalším podobném úkolu se budu snažit použít takový fotoaparát, kde by byl tichý režim focení. Další zvuky civilizace, jako je houkání vlaku nebo štěkot psa, nelze samozřejmě ovlivnit a jsou součástí vnímání zvuků. Vytvořily kulisu zvuků při vnímání okolí sluchem a nijak neovlivnily plnění cílů.

Úkol **stavbu objektu** se nikdo nerozhodl plnit samostatně, všichni si vytvořili malé skupinky. V okamžiku, kdy si účastníci vybírali skupinu pro stavbu, ukázaly se **sociální vazby** ve skupině. Když jsem zpětně přemýšlela o skupinách, uvědomila jsem si, že kdybych si před projektem typovala, kdo s kým bude ve skupině, myslím, že bych se jen málo mýlila. Za těch šest měsíců, co spolu tvoříme a fotíme, jsem o členech klubu ledasco vyzozorovala. Při projektech vstupují do hry emoce a členové klubu se otevírají, jsou sami sebou.

Andrea má velmi silně vyvinuté sociální citění, do skupiny přijala nejmladšího účastníka a Evelínu, která je většinou konfliktní, není schopna spolupracovat, ani při tomto projektu to nebylo jiné. Zajímavé bylo sledovat Jitku, která má autoritativního otce a všechno, co dělá, dělá pod tlakem za každou cenu uspět. Neumí se uvolnit a ironií je, že k uvolnění došlo až při rezignaci. Martina s Eliškou tvořila v téměř meditačním rozpoložení, vůbec nemluvily a při stavbě se vzájemně doplňovaly. I v dalších skupinách se ukázaly ambice, životní hodnoty, vlastnosti i charakter účastníků.

Projekt se stal nedílnou součástí sociálního učení, získávání sociálních dovedností a návyků, tedy zkušeností a bude hrát důležitou roli v osvojování kulturního bohatství.

Při výběru místa ke stavbě účastníci **vnímali** a vybírali si místo především zrakem, vidění je pro umění nejdůležitější.

Z reflexe:

Našli jsme si útulné a nenápadné místo, bylo tu hodně materiálu na vytvoření příbytku, moc se mi líbil ten potůček, co tam byl a sráz...

Našli jsme si rozlehlý prostor, kde bylo vidět do všech stran. Líbil se mi kámen blízko našeho stromu.

Našli jsme si rozlehlý prostor, kde bylo vidět do všech stran. Líbil se mi kámen blízko našeho stromu.

Našli jsme si místo na kopci s rozhledem do dálky. Skupina stromů tvořila sama o sobě úkryt...

Účastníci zapojili do výběru své dosavadní zkušenosti, všechny vizuální a emocionální vjemy, které zahrnovala jejich **paměť**. Stejně pak čerpali ze svých zkušeností při samotné tvorbě.

Z reflexe:

Zaměřili jsme se na technické vychytávky, jako padací dveře...

Bavilo mě tvořit ty obrazy z větví a brány.

Při tvorbě se účastníci **soustředili** na stavbu, do hry vstupovaly **motorické funkce**, které jsou využívány v součinnosti s myšlením. Opět zde hrál důležitou roli zrak. Při konstrukci díla byla využita jak paměť logická, tak i imaginativní. Z reflexe i ze samotné konstrukce díla bylo možno vyčíst několik náhodných i iracionálních momentů myšlení účastníků spojených s **představivostí** a tvůrčí **fantazií**.

Například zde uvedu svůj komentář z realizace: *Stěny svého přístřešku vytvořila prostým pokládáním větví na sebe. Za stěnou si vytvořila šňůru na prádlo, kam si rozvěsila náhradní oblečení z batohu. Ve svém úkrytu si vytvořila „pelíšek“ s ohništěm.*

Děvčata si víc než úkryt užívala práci s provázkem, svazovala větvičky k sobě, tvořila brány a spletené překážky...

Simona leží v nezakrytém prostoru, aby demonstrovala, že prostor je sám o sobě úkrytem.

S postupující prací na programu stále více vystupovaly do popředí **emoce** a uvolněnost. Projevilo se to i v pocitu vlastnictví, k vytvoření subjektivního vztahu ke stavbě a citové vazbě k samotnému objektu. Účastníci se neubránili přímému kontaktu s „pichlavým jehličím“, s hlínou a kamínky. V centru **vědomí** byla samotná hra, ponoření se do ní a emoční prožívání stavby. Veškeré obavy, které se projevily při první aktivitě, zmizely.

Z reflexe:

Místo jsem si vybrala, protože bylo nejčistší, byla tam sice nějaká pohozená lahev a papír, ale žádné pichlavé jehličí.

... byl to rozlehlý prostor s pařezy, na jeden jsem si chtěla sednout, nechtěla jsem si sednout na zem.

Tady mě napadlo, že bychom si měli zopakovat první úkol – sdílení. Bylo překvapivé, jak účastníci změnili svůj postoj k přírodním povrchům lesa. Byli teď špinaví, měli otláčená kolena, ruce od smůly a boty od bahna, ale nevadilo jim to. Uspokojení citových potřeb potlačilo strach z ušpinění. Toto uvědomění patří **k mezníkům mé práce, které nebyly v plánu**, nepočítala jsem s touto změnou postoje, ani s odmítáním dětí sednout si kamkoliv v lesním porostu při první aktivitě.

„Jestliže si vědomí představíme jako kruh, pak uprostřed je jeho nejjasnější bod – centrum vědomí. Od centra k okraji vědomí ubývá a myšlenky a pocity se ztrácejí v temnotách. Pokud je lze znovu přivést pomocí pozornosti do vědomí, pak říkáme, že se nacházely v podvědomí.“⁸

Reflexivní dialog bezprostředně po činnosti pomohl účastníkům ujasnit si pomocí slov, co vlastně prožili, jak odlišné toto prožívání je od ostatních účastníků a jak jasně je toto prožívání ukotvené v jejich **vědomí**. Po pěti týdnech při dalším reflexivním dialogu nás fotografie **vrátily zpět k projektu**, znovu docházelo k uvědomění toho, co účastníci prožívali, uměli o svém prožívání komunikovat, vést o něm řeč. Prožívání získalo jinou kvalitu, zjistili jsme, že prožitek při stavbě objektu je nejen subjektivní, ale také jedinečný. Účastníci si uvědomili, že prožitek nemohou ohraničit v čase.

Z reflexe:

Nikdy na tento zážitek nezapomenu.

Program zasahoval do minulosti – to byla doba těšení se na projekt, potom si účastníci užili samotnou tvorbu, programem žili i v budoucnosti, kdy o něm vedli řeč, ale je nekonečný, protože zůstane v jejich vzpomínkách.

Klíčovou otázkou závěrečného reflexivního dialogu pro mě byla **otázka zániku**, která byla vedle sdílení a stavby objektu, třetí nejdůležitější částí mého programu. Při reflexivním dialogu vyšla najevo dvě nejdůležitější zjištění. Mé předpoklady k vysvětlení zániku jako nezbytné součásti života, přes zničení objektu, nebylo vůbec naplněno. Účastníci zničení svých objektů předpokládali a velmi snadno se s tím smířili. K pochopení nezbytného plynutí času a s ním spojeného zrození a zániku došlo ve chvíli, kdy děti zjistily, že nemohou úplně stejně zopakovat radostný prožitek spojený s projektem v daném čase, místě a se stejnou sociální skupinou. Zánik na struktuře stavby nás **nedovedl k dialogu o pomíjivosti** a konci, ale ke stejnému zjištění jsme došli skrz naše prožívání přítomného okamžiku a vzpomínky. Druhé klíčové zjištění pro děti bylo

⁸ KULKA, Jiří. *Psychologie umění*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada), str. 83. ISBN 978-80-247-2329-7.

zjištění (pro mě očekávatelné), že se v průběhu historie mění **nebezpečný prostor lesa** v relativně bezpečný prostor v evropských podmínkách a z hlediska sociálních vztahů lidí.

Z pohledu požadavků na uměleckou tvorbu splnil projekt všechny aspekty:

1. **Sebevyjádření** – účastníci svým objektem vyjádřili své myšlenky, názory, postoje, prožitky i vkus;
2. **Zobrazení** – objekt byl v projektu smyslově uchopen a vnímán, stal se modelem skutečnosti, ať už reálné či vysněné;
3. **Estetické uspořádání** – to co chtěli účastníci svým objektem vyjádřit, se snažili uspořádat tak, aby to bylo krásné, esteticky působivé.

4.2. Sebereflexe

Do projektu jsem vstupovala s jasnými vizemi, co se týče organizace, protože za poslední tři roky jsem měla příležitost podobné akce organizovat jak pro školní třídy, tak pro mimoškolní kluby. Hned od počátku jsme věděla, jaké téma chci tentokrát zpracovat a po počátečním přemýšlení o úkolech, jsem si v krátké době vytvořila plán.

Nejhorší na této práci bylo čekání na přijatelné **počasí** pro celodenní pobyt venku. Ve škole jsou naše malé projekty v přírodě ohraničené dvěma hodinami výuky, v mimoškolním klubu máme poměrně volné pole působnosti, ale nejčastěji jsou to dvě šedesátiminutová setkání, kdy můžeme pobývat venku, ale přesto jsme v zimním období venku spíše kratší dobu. Důvodem je, i přes veškerá má upozornění, špatné oblečení dětí. Proto jsem čekala na vhodnou předpověď. Další překážkou je nutnost plánovat v poměrně velkém předstihu a předpověď se i za týden několikrát změní. Konečně se podařilo najít víkend, kdy mělo být přijatelně a bez deště, stejně v den konání byla skutečná teplota vzduchu nižší než ta původní. Zejména starší děvčata stejně nebyla dostatečně oblečená. Měla jsem typ nutného oblečení více specifikovat. Eliška mi to v reflexi vyčetla.

Z reflexe:

... byla mi zima, můj komentář: věděla si, že strávíme v lese celý den, proč si se neoblékla tepleji? – odpověď: Nebylo jasně řečeno, že mám být teple oblečená.

Aktivity jsem seřadila tak, že první bylo sdílení, druhá realizace stavby objektu a po té reflektivní dialogy. V průběhu jsem trochu **znejistila** a kladla jsme si otázku, zda by nebylo lepší první dvě činnosti prohodit. Po uspořádání této práce a zároveň procházením procesy zpětné vazby, jsem

došla k závěru, že pořadí bylo správné. Vznikl kontrast mezi vnímáním lesa na počátku projektu a vnímáním lesa po celodenním pobytu v něm. A k srovnávání díla s představou o něm sloužil reflektivní dialog, není tedy zapotřebí sdílení po tvorbě, ale naopak před tvorbou, aby došlo k uvědomění si změny svého vztahu a k ukotvení v myšlenkové mapě účastníka – umělce.

V závěrečné reflexi jsem dětem představila některé **umělce, kteří mě inspirovali**. Také jsem při zařazování do závěrečné prezentace uvažovala, zda to mám udělat, nakonec jsem je dětem představila. Cítila jsem pocity sounáležitosti a hrdosti dětí, které se ztotožnily s tvorbou těchto umělců. Tvorba účastníků se tímto spojením stala důležitou, myšlenky o díle získaly další rozměr a vykrytalizovaly k pochopení umělecké nebo estetické hodnoty vlastní tvorby.

Při závěrečné reflexi se uplatňovaly nejvíce mé prekoncepty o dialogu o zániku díla a nalezení cesty ke komunikaci o plynutí života a jeho nezbytného konce. Tyto prekoncepty byly totiž **v rozporu s prekoncepty účastníků**, kteří neměli zájem vést o tomto tématu řeč. Nejkrásnější bylo mé zjištění naplnění cíle pochopení zániku a koloběhu života z nemožnosti návratu k dílu.

Došlo mi, že z toho vyplynula vědomá afirmace „umět žít tady a teď“. Teprve teď jsem cítila završení díla a uspokojení z jeho průběhu.

Plánované aktivity byly splněny, cíle dosaženy a projekt splnil má očekávání. V některých bodech projektu se ukázaly rozdíly v tvůrčím subjektivním plánu organizátora a tvůrčím procesu. Tyto rozdíly však byly neustále v souladu s hlavní osou tvůrčího procesu a nijak nenarušovaly jeho průběh. A to i situační alterace mého původního plánu s focením.

Při konečném kontrolním cyklu jsem si položila otázku: **Dosáhla bych cíle s jiným úkolem?** A došla jsem k závěru, že je nekonečně mnoho možností, jak uchopit stejnou myšlenku projektu a v tom je umělecká tvorba originální, bohatá a neopakovatelná. Umění je spojeno s osobností umělce, a proto vždy bude podmíněno originálními schopnostmi jedince.

5. ZÁVĚR

Když jsem pozorovala děti při závěrečné reflexi, nejraději bych je všechny objala, takovou radost jsem cítila a takovým nadšením mě nakazily. Během celého projektu jsem s nimi sdílela hru a obdivovala jejich fantazii a představivost. Věřím, že projekt bude nyní nedílnou součástí jejich paměti a obohatí jejich zkušenosti. V některých dětech jsem možná zasela semínko lásky k přírodě a touhu chránit ji. Každopádně si děti odnášejí zkušenost, že les je zdrojem pro hru a pro uměleckou tvorbu, která sama o sobě přispívá k hlubšímu poznání sebe sama a celému světu. Podařilo se vytvořit esteticky zajímavý objekt, který ve svém zobrazení odráží schopnost vyjádřit se – projevit se uměleckou tvorbou.

5. RÉSUMÉ

The author used land art and conceptual art as inspirational source for the realisation of the programme that is described in this bachelor work. The preparation, realisation and assessment of this work was inspired by artefiletic, experience pedagogy and direct stay in the Czech and Norwegian nature. It succeeded to connect these inspirational sources in one whole day programme which was realized in spring in Slavkovský les (Kaiserwald) at the bank of river Svatavka. The programme was realized with the children from the non-school club in DDM (children's and youth house) and was divided into five parts that mingled one and followed the other one. Part Sharing focused on individual place founding in the wood, momentary stay in there with the focus on own senses. Part Object was a fictive game on building of an object for next sleeping in the wood, both activities were closed with sharing in a safe circle with other participants of the project. The fourth part of the programme was taking photos and after five weeks presenting of time-lapse photographs. The participants tried to answer the question of extinction of the work and its aesthetics in the closing reflective dialogue after five weeks from the beginning of the programme. The dialogue was very open and showed, that the way to the answers is never just one and that the artistic creation does not end until we speak about it.

7. POUŽITÁ LITERATURA

Publikace

- RUHRBERG, Karl, WALTHER, Ingo F., ed. *Umění 20. století*. Praha: Slovart, c2004. ISBN 80-7209-521-8.
- SLAVÍK, Jan. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2001. ISBN 80-7290-066-8.
- SLAVÍK, Jan. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2001. ISBN 80-7290-066-8.
- KULKA, Jiří. *Psychologie umění*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2329-7.
- ŠICKOVÁ-FABRICI, Jaroslava. *Základy arteterapie*. Rozšířené vydání. Přeložil Jana KŘÍŽOVÁ, přeložil Tereza HUBÁČKOVÁ. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1043-6.
- LIEBMANN, Marian. *Skupinová arteterapie: nápady, témata a cvičení pro skupinovou výtvarnou práci*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-729-9.
- BALEKA, J.: *Výtvarné umění: výkladový slovník: Malířství, sochařství, grafika*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0609-5.
- ZHOŘ, I., HORÁČEK R., HAVLÍK V.: *Akční tvorba*. 1.vyd. Olomouc: Pedagogická fakulta University Palackého, 1991. 96 s. ISBN 80-7067-074-6.
- HANUŠ R., CHYTILOVÁ L.: *Zážitkově pedagogické učení*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, ISBN 978-80-247-2816-2.

Kvalifikační práce

- BLUML, J., *Reakce českých umělců na vznik Land artu v 60. letech 20. století: zdrojeinspiratione-přesahy: bakalářská práce*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická, 2010. Vedoucí práce: Mgr. et MgrA. Stanislav Poláček.
- DORTOVÁ, L., *Artefiletická setkání v přírodě: zdrojeinspiratione-přesahy: bakalářská práce*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická, 2013. Vedoucí práce: PhDr. Martina Komzáková
- PILAŘOVÁ, Z. *Zážitková pedagogika a její přístup k výchově a vzdělávání u dětí a mládeže*. České Budějovice 2006. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. M. Bezecná.

Internetové zdroje

- Učitel'ské noviny č. 21/2005, Artefiletika [online].[cit.10.3.2017]. Dostupné na WWW:
<http://w.B.,ww.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=4540>
- SLAVÍK, J., ŠKALOUDOVÁ,B., Artefiletika – reflektivní pojetí výchovy uměním; [online] 23. 1. 2001.[cit.21.4.2017]. Dostupné na WWW:
<http://www.kritickemysleni.cz/klisty.php?co=28/!artfiletika>
- Artmuseum Martiny Glennové, Land art; [online]. [cit.4.4.2017]. Dostupné na WWW:
http://www.artmuseum.cz/smery_list.php?smer_id=150
- Prázdninová škola Lipnice;[online].[cit.8.6.2017]. Dostupné na WWW:
<https://www.psl.cz/o-nas>
- KOMZAKOVA, Martina a Jan SLAVIK. 2017. Expresse jako experimentace mezi obrazností a doslovností. Kultura, umění a výchova, 5(1) [cit. 2017-03-29]. ISSN 2336-1824.
Dostupné z: http://www.kuv.upol.cz/index.php?seo_url=aktualni-cislo&casopis=12&danek=159.

8. POUŽITÉ FOTOGRAFIE

foto 1 až 36; fotografie z projektu, foto: autorka projektu

9. PŘÍLOHA

Seznam příloh:

I. Obrazová příloha	II.
II. Struktura příprav projektu	
Struktura přípravy aktivity Cesta	VI.
Struktura přípravy aktivity Sdílení	VI.
Struktura přípravy aktivity Objekt	VII.
Struktura přípravy aktivity Focení	VIII.
Struktura přípravy aktivity Reflektivní dialog	IX.

I. Obrazová příloha

Obr. 1 - R. Smithson, Spiral Jetty, 1970
(Great Salt Lake, Utah)

Obr. 2 – Bleskové pole, W. De Maria, 1977

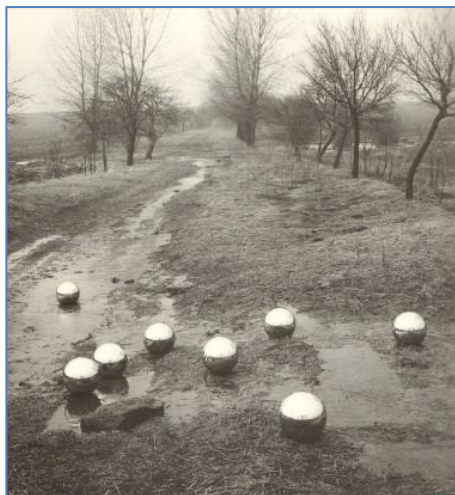
Obr. 3 – R. Long, Cesta, 1990

Obr. 4 – Ch. & J. Claude,
Surrounded Islands, 1980 – 1983

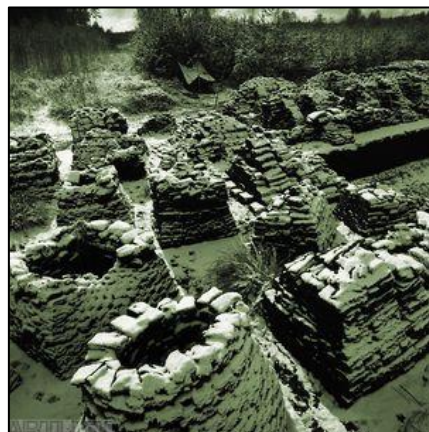
Obr. 5 – J. Mlčoch, Výstup na horu Kotel, 1974

Obr. 6 – H. Demartini, Akce v krajině, 1967

Obr. 7 – J. Beránek, Ohýbání, 2015

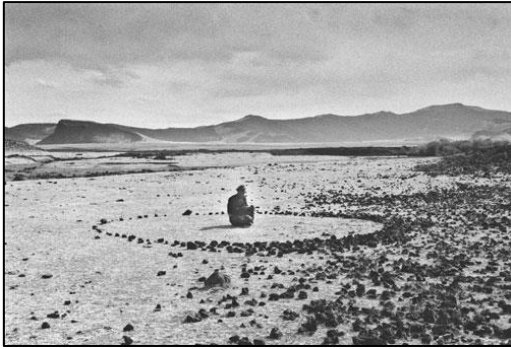
Obr. 8: Jiří Beránek

Obr. 9: Andy Goldsworthy

Obr. 10: Tamil Nadu

Obr. 11: Richard Long

Obr. 12: Joseph Kosuth

Seznam zdrojů obrazových příloh

obr. 1; <https://www.khanacademy.org/humanities/art-1010/minimalism-earthworks/a/smithsons-spiral-jetty>, foto: Gianfranco Gorgoni

obr. 2; <https://www.theguardian.com/artanddesign/jonathanjonesblog/2013/jul/29/walter-de-maria-art-lightning>, foto: Cliett, J.

obr. 3; <https://cz.pinterest.com/pin/470485492293509111/>, www.fadwebsite.com, London / FAD: A Curation of Cool Art & Stuff

obr. 4; https://www.tes.com/lessons/WIh_OjV8vtYNAA/land-art

obr. 5; <http://www.isabart.org/person/20>

obr. 6; <http://www.artlist.cz/dila/vystup-na-horu-kotel-3300/>

obr. 7; <http://www.gkk.cz/cs/vystavy/archiv/jiri-beranek--ohybani/>, foto: Strašek, J.

obr. 8; <http://www.artlist.cz/jiri-beranek-933/>

obr. 9; <http://visualmelt.com/Andy-Goldsworthy>

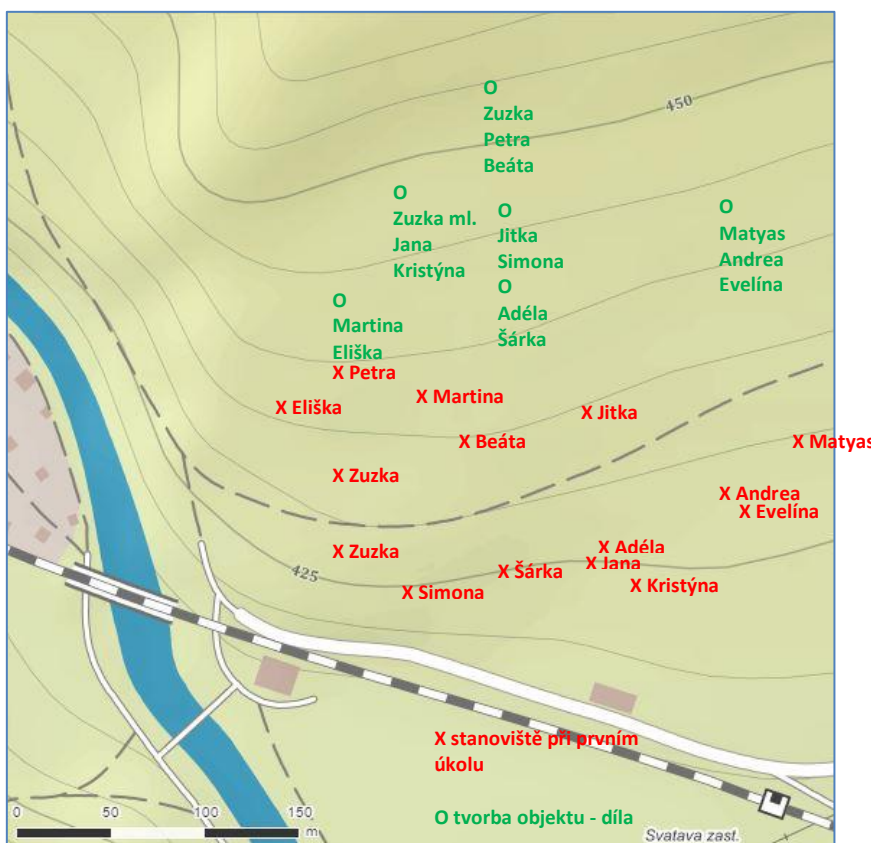
obr. 10; <http://thannal.com/portfolio-item/bow-to-a-mountain-arunachala/>

obr. 11; <http://www.richardlong.org/Sculptures/2011sculpupgrades/nomad.html>

obr. 12; <http://www.carelli.cz/clanek/34-pohovka-jako-umelecke-dilo>

Foto 22-23: Příchod k místu setkání k reflektivnímu dialogu (foto: autorka práce)

Mapa místa konání projektu – Svatavský les s vyznačenými stanovišti

Zdroj:

<https://mapy.cz/zakladni?x=12.6045357&y=50.1985231&z=18&q=Svatavsk%C3%BD%20les>

(dotvořila autorka práce)

II. Struktura příprav projektu

Struktura přípravy aktivity Cesta

Aktivita	Sdílení
Místo	Žel. Stanice Sokolov – zastávka Svatava – Podlesí, cesta podél trati
Čas	25. 3. 2017, 30 minut
Účastníci	15 členů mimoškolních klubů ve věku 8 až 14 let
Konspekt art a konkrétní cíle v jednotlivých expresních úrovních	Definovány v tabulce kapitoly 3.1.2. Příprava programu, idea
Organizační formy	Individualizovaná forma s dodržováním zásad artefietiky a zážitkové pedagogiky
Pomůcky	Fotoaparát
Teoretické zdroje	Umělci land artu jako inspirační zdroj
Metodický postup vedoucí k tvorbě, zážitku, reflexi	Zadání: <i>„Najděte si v našem určeném prostoru místo, které se vám líbí, cítíte k němu nějaký vztah, místo, které vás něčím oslovuje. Na tomto místě se pohodlně usadte, lehněte nebo opřete. Zavřete oči a vnímejte zvuky a vůně, dotýkejte se povrchu země, kůry či kamenů. Takto zůstaňte, než uslyšíte signál.“</i>
	Aktivita: - zapojení zraku, hmatu, sluchu a čichu - samota, vypořádání se se samotou
	Hodnocení: - různé priority k výběru místa – především zrak a hmat - různé vypořádání se se samotou – prioritou je sluch
	Reflexe: - v projektu samostatná aktivita s cíli, metodikou

Struktura přípravy aktivity Sdílení

Aktivita	Sdílení
Místo	Svatavský les, řeka Svatavka, Sokolov, Karlovarský kraj
Čas	25. 3. 2017, 20 minut
Účastníci	15 členů mimoškolních klubů ve věku 8 až 14 let
Konspekt art a konkrétní cíle v jednotlivých	Definovány v tabulce kapitoly 3.1.2. Příprava programu, idea

expresních úrovních	
Organizační formy	Individualizovaná forma s dodržováním zásad artefiletiky a zážitkové pedagogiky
Pomůcky	Fotoaparát
Teoretické zdroje	Umělci land artu a konceptuálního umění jako inspirační zdroj
Metodický postup vedoucí k tvorbě, zážitku, reflexi	Zadání: <i>„Najděte si v našem určeném prostoru místo, které se vám líbí, cítíte k němu nějaký vztah, místo, které vás něčím oslovuje. Na tomto místě se pohodlně usadte, lehněte nebo opřete. Zavřete oči a vnímejte zvuky a vůně, dotýkejte se povrchu země, kůry či kamenů. Takto zůstaňte, než uslyšíte signál.“</i>
	Aktivita: - zapojení zraku, hmatu, sluchu a čichu - samota, vypořádání se se samotou
	Hodnocení: - různé priority k výběru místa – především zrak a hmat - různé vypořádání se se samotou – prioritou je sluch
	Reflexe: - v projektu samostatná aktivita s cíli, metodikou

Struktura přípravy aktivity Objekt

Aktivita	Objekt
Místo	Svatavský les, řeka Svataavka, Sokolov, Karlovarský kraj
Čas	25. 3. 2017, 120 minut
Účastníci	15 členů mimoškolních klubů ve věku 8 až 14 let
Konspekt art a konkrétní cíle v jednotlivých expresních úrovních	Definovány v tabulce kapitoly 3.1.2. Příprava programu, idea
Organizační formy	Skupinová a kooperativní forma s dodržováním zásad artefiletiky a zážitkové pedagogiky
Pomůcky	Fotoaparát, provázek
Teoretické zdroje	Umělci land artu a konceptuálního umění jako inspirační zdroj

Metodický postup vedoucí k tvorbě, zážitku, reflexi	Zadání: <i>„Znovu si nalezněte prostor, tentokrát by vám tento prostor měl sloužit k ukrytí, k přenocování a k bezpečnému pobytu, pracujte se všemi přírodními materiály v prostoru lesa, popř. konopným provázkem, který mám pro vás k dispozici.“</i>
	Aktivita: <ul style="list-style-type: none"> - zapojení zraku, hmatu, zručnosti, zkušeností ke stavbě objektu - spolupráce ve skupině
	Hodnocení: <ul style="list-style-type: none"> - individuální volba prostoru vycházející z osobnosti účastníka - stavba objektu podle priorit účastníků - tolerance a kooperace ve skupině dle individuální charakteristiky osobností
	Reflexe: <ul style="list-style-type: none"> - v projektu samostatná aktivita s cíli, metodikou

Struktura přípravy aktivity Focení

Aktivita	Focení
Místo	Svatavský les, řeka Svavka, Sokolov, Karlovarský kraj
Čas	8. 4. 2017, 40 minut 22. 4. 2017, 40 minut
Účastníci	Organizátorka programu
Konspekt art a konkrétní cíle v jednotlivých expresních úrovních	Definovány v tabulce kapitoly 3.1.2. Příprava programu, idea
Organizační formy	Individualizovaná forma
Pomůcky	Fotoaparát
Teoretické zdroje	Land art, fotografování
	Hodnocení: <ul style="list-style-type: none"> - důvěra ke kolektivu, touha podělit se o zážitky, otevřenost,

	<p>sdílení představ, prostor pro odstup, nalezení společných prekonceptů v podobě vnímání zvuků a rozdílných prekonceptů v podobě vnímání místa</p> <ul style="list-style-type: none"> - pochopení různých výběrů místa ke stavbě objektu – různá hlediska pro výběr – žádné místo nebylo špatné - komunikace o radosti z tvorby, odlišné objekty podle dominance životních priorit – pochopení, společné tvůrčí nadšení, zážitky a cíl - odlišné prožívání, schopnost interpretace díla slovem - návrat k prožitku, vzpomínky, shodné prekoncepty o formě zániku – očekávání vs. skutečnost – pochopení, schopnost naslouchat, tvorba konceptu, uložení do vzpomínek, uchopení myšlenky o plynutí času, oprava prekonceptu organizátorky - zánik na struktuře stavby nevedl k dialogu o pomíjivosti a konci X stejné zjištění - skrz naše prožívání přítomného okamžiku a vzpomínek - pochopení lesa jako bezpečného prostoru - cesta k uspořádání objektu – vyjádření se, prožívání, tvůrčí nadšení – dosažení esteticky působivého díla
--	---

Struktura přípravy aktivity Reflektivní dialog

Aktivita	Reflektivní dialog
Místo	Svatavský les, řeka Svatavka, Sokolov, Karlovarský kraj, klubovna DDM Sokolov
Čas	25. 3. 2017, 20 minut 29. 4. 2017, 40 minut
Účastníci	15 členů mimoškolních klubů ve věku 8 až 14 let
Konspekt art a konkrétní cíle v jednotlivých expresních úrovních	Definovány v tabulce kapitoly 3.1.2. Příprava programu, idea

Organizační formy	Skupinová s dodržováním zásad bezpečného kruhu
Pomůcky	Fotografie z projektu, inspirační obrázky
Teoretické zdroje	Zásady bezpečného kruhu
Reflexe jako hlavní, samostatná aktivita v návaznosti na aktivitu Sdílení a Objekt	<p>Zadání:</p> <p><i>„Po prvním úkolu jste měli možnost zaznamenat si své dojmy a pocity do notýsků, poprosím Vás, abyste odpověděli na otázky, podělte se se všemi účastníky o své pocity a zážitky z pobytu v přírodě a ze samotné tvorby. Prosím, abyste hovořili krátce a nechali prostor každému účastníkovi.“</i></p> <hr/> <p>Otázky Sdílení/Objekt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Popiš nám místo, které si zvolil(a) k relaxaci a proč? - Co si prožíval(a) při kontaktu s přírodou, jak si se cítil(a) a co jsi slyšela a cítila? - Popiš nám místo, které si zvolil(a) ke stavbě příbytku a proč? <p>Otázky Zánik:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jak se liší skutečný stav vašich staveb od tvých představ? - Myslíš, že je tvůj objekt estetický? <hr/> <p>Hodnocení:</p> <ul style="list-style-type: none"> - neschopnost distancovat se od programu - mentalizace pedagogických zážitků - rekonstrukce dosavadních prekonceptů